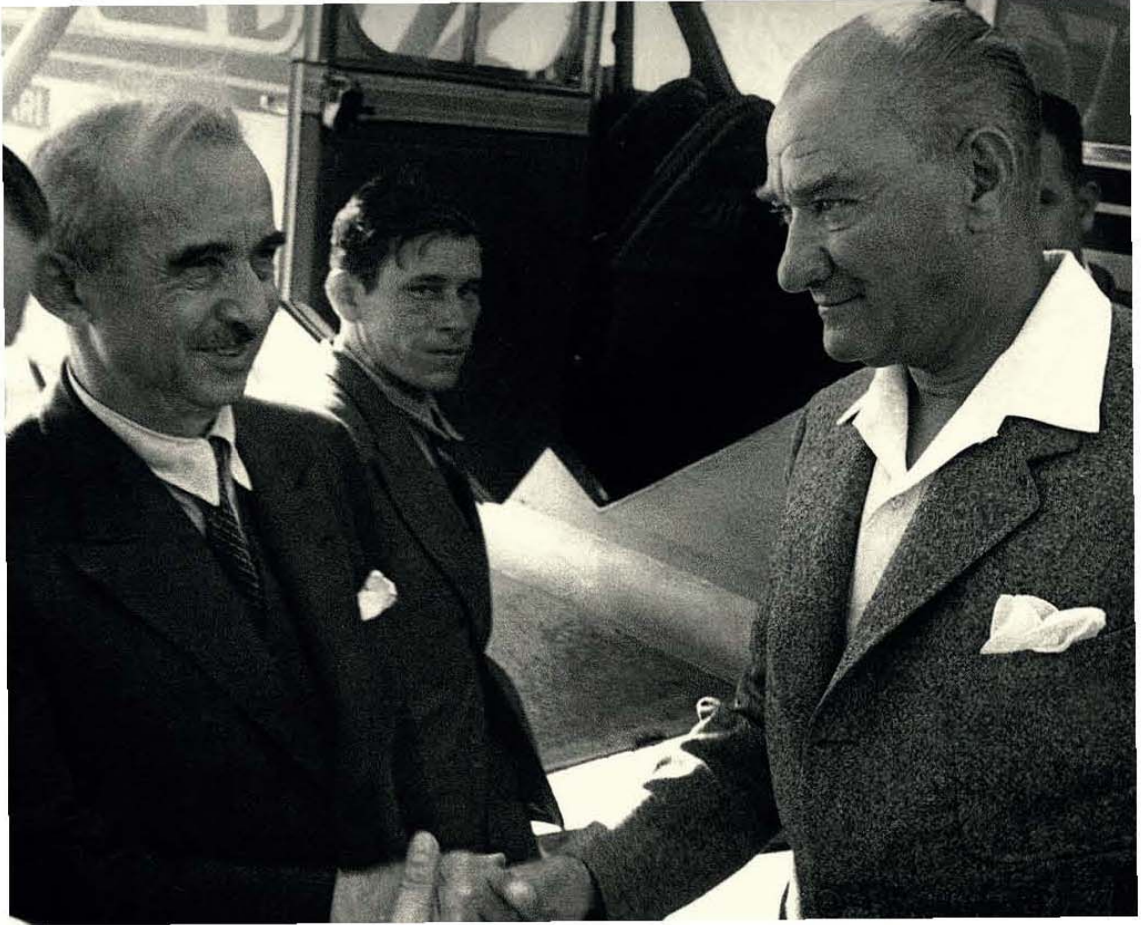

ÖZGÜRLÜK VE BAĞIMSIZLIK BELGESİ

LOZAN

ÖZGÜRLÜK VE BAĞIMSIZLIK BELGESİ LOZAN

2012

Genel Yayın Sıra No: 216
2012 / 18
ISBN No: 978-605-5316-34-1

Yayına Hazırlayan
İstanbul Barosu Yayın Kurulu

Tasarım / Uygulama / Baskı

Ege Reklam ve Basım Sanatları Ltd.Şti.
Esaþpaþa Mah. Ziyapaþa Cad. No: 4 / 1 Ataþehir-İstanbul
Tel: (0216) 470 44 70 | www.egebasim.com.tr

Birinci Basım: Eylül 2012
Bu kitap İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Kararı ile bin adet basılmıştır.

İSTANBUL BAROSU

ÖZGÜRLÜK

VE

BAĞIMSIZLIK BELGESİ LOZAN

21 Temmuz 2012

Orhan Apaydın Konferans Salonu

İSTANBUL BAROSU YAYINLARI

İstiklal Cd. Orhan Adli Apaydın Sk. No: 2 Beyoğlu / İstanbul

Tel: (0212) 251 63 25 (pbx) Faks: (0212) 293 89 60

dergi@istanbulbarosu.org.tr

İÇİNDEKİLER

<i>Açılış</i>	7
<i>Av. Hüseyin ÖZBEK</i>	7
<i>Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL</i>	11
<i>Onur ÖYMEN</i>	22
<i>Prof. Dr. Sibel ÖZEL</i>	37
<i>Osman Selim KOCAHANOĞLU</i>	49
<i>Tartışmalar ve Kapanış</i>	62

PANEL
“ÖZGÜRLÜK VE BAĞIMSIZLIK
BELGESİ LOZAN 89. YILINDA”
21.07.2012

Av. Hüseyin ÖZBEK
(İstanbul Barosu Genel Sekreteri)

Baro Başkanımız **Av. Doç. Dr. Ümit Kocasakal** İstanbul dışında olduğu için zorunlu olarak açış konuşması görevi bana düştü, Başkan'ın sevgilerini, saygılarını size iletiyorum.

İstanbul Barosu'nun bir geleneği var, 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması'nın yıldönümünde mutlaka bir toplantı yapılır, bir panel düzenlenir. Lozan konusunda bilim insanları, diplomatlar ve bu konuyla ilgili araştırmacıları olan değerli katılımcılar bilgilerini sunarlar. Bunlar daha sonra kitap haline getirilir, baromuzun cep kitapları serisinden çıkar. Şu anda geriye baktığımızda İstanbul Barosu'nun yapmış olduğu 10'a yakın etkinlikle ilgili, Lozan paneliyle ilgili kitapçıklarımız var. Bir düşünmek lazım, İstanbul Barosu'nun Lozan takıntısı mı vardır? Türkiye'nin en büyük meslek örgütünün 78 baro içinde Türkiye'deki 78 baro içinde sayısal anlamda en fazla üyeye sahip, dünyanın da bu anlamda en büyük barosu. 1878 yılında kurulduğunu işaret edersek, o anlamda tarihsel geçmişi itibariyle mesleki, kurumsal kıdem itibariyle de Türkiye'nin en eski, en köklü barosu. Niçin Lozan'ın yıldönümlerinde bir etkinlik düzenlemekte, bir panel düzenlemektedir?

Lozan'la kurulumu yapılan milli mücadele sonrası Lozan Antlaşması'yla tescillenen bağımsız, özgür, istiklalini kazanmış bir devletin böyle onurlu bir geçmişi, destansı bir milli mücadelenin sonrası bir siyasi zafer, bir diplomatik zaferin de simgesel tarihi, yıldönümü olan bu tarihin üzerinde durmak, geçmişle günümüz arasında bağlantılar kurmak, Türkiye'ye bugün dayatılan ekonomik taleplerle, siyasi taleplerle, zorlamalarla geçmişte dayatılanlar arasında size çok ilginç benzerlikleri gösterir. 24 Temmuz 1923, Sevr'de dayatılan, daha sonra kısmi yumuşatılmayla Londra Konferansı'nda tekrarlanan, daha sonra Paris'te yeniden biraz daha böyle makyajlanarak önümüze sürülen dayatmaları, istemleri Lozan'la çöp sepetine buruşturup attığımız bir tarih. Lozan Konferansı; **“Siz bir askeri zafer kazandınız, ama bunu Yunanistan'a karşı kazandınız. Biz Birinci Dünya Savaşının galipleriyiz”** diyen başta İngiltere olmak üzere Fransa ve diğer devletlere karşı bir diplomatik zafere nasıl dönüştü? 8 ayı bulan -kesintilerle birlikte- bu süreç birazdan söz alacak değerli katılımcılar tarafından sizlere değişik boyutlarıyla aktarılacak. Türkiye'den az önce söylemiştim, bugün de benzer taleplerde bulunuluyor. O zaman bu 89 yıllık bir geçmişin başına mı dönüyoruz, 24 Temmuz 1923 öncesine mi dönüyoruz, 30 Ekim 1918'e mi dönüyoruz veya 10 Ağustos 1920 Sevr'e mi dönüyoruz? Bu tereddütlerin, bu şüphelerin, bu soru işaretlerinin havada uçtuğu bir süreçte yeniden Lozan'ı konuşuyoruz. Bunlar muhakkak ayrıntılarıyla biraz sonra size sunulacak.

Türkiye Ortadoğu'da bu terminolojiyi kullanmak istemem, ama bu sorunlu coğrafyada -netameli demek istemiyorum- bir istikrar adasıyken, güven duyulan bir devletken, Türkiye A diyorsa A'dır, B di-

yorsa B'dir denilirken şu anda komşularımızla olan münasebetler, komşularımızla yaşadığımız diplomatik sorunlar, siyasi sorunlar hepimizin malumu. Muhakkak ki konuşmacılar 24 Temmuz 1923'ten bahsederken, o süreci anlatırken bugünle bu anlamda da bağlantılar kuracaktır.

Ben değerli katılımcıları kürsüye davet ediyorum. Katılımcılarımızın önemli bir kısmını zaten sizler tanıyorsunuz, değişik etkinliklerde başka yerlerde veya yazılı ve görsel medyadan izliyorsunuz ve yararlanıyorsunuz.

Değerli konuklar, ben konuşmacılarımızı takdim ediyorum. **Prof. Dr. Mümtaz Soysal** dışişleri bakanlarımızdan çok değerli hocamızı, daha önceki baromuzun etkinliklerinde de katıldı, burada Lozan olsun, başka konularda olsun görüşlerini bizlerle paylaştı. Bunlar baro yayınlarımızda mevcut, bunları da arzu edenlere takdim edebiliriz.

Hemen yine solumda **Prof. Dr. Sibel Özel** hocamız bizim baromuzun üyesi, Türkiye Barolar Birliği Delegasyonumuzda görevli, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı.

Onur Beyi takdim etmeme belki gerek yok, tanıyoruz Sayın **Onur Öymen** dışişlerimizin çok seçkin mensuplarından, bu konuda çok önemli hizmetlerde ve görevlerde bulundu. Kendisi bu diplomatik birikimlerini bizlerle bu platformun dışında da kitaplarıyla paylaşıyor, söyleşileriyle paylaşıyor, etkinlikleriyle paylaşıyor.

Osman Selim Kocahanoğlu, Osman Selim Beyi belki burada baro platformunda daha önce görmediniz, ama şimdi söylediğim cümlelerden sonra biz kendisini tanıyoruz diyeceksiniz. Bu geçtiğimiz

dönemde yazdığı bir kitapla Yunus Nadi ödülünü kazandı kendisi, Osman Selim Bey yakın tarihimiz, siyasi tarihimizle ilgili, Osmanlının son dönemi, cumhuriyetin ilk dönemleriyle ilgili çok önemli kitaplara ve araştırmalara imza attı. Temel Yayınlarının sahibi, yayıncı, yazar.

Şimdi burada ilk turda konuşmacılarımız 20'şer dakika, bu biraz tabii çok kısıtlayıcı ve kayıtlayıcı elbette ki değil, Lozan'ı değişik boyutlarıyla inceleyecekler. Kendileri biz özellikle siz şu konuda konuşacaksınız demedik, bunu kendilerine bıraktık. Muhakkak ki kendileri farklı boyutlarda birbirinin tekrarı muhakkak ki olmayacak, onu ben biliyorum, siz de göreceksiniz, Lozan'ı günümüzle de bağlantılı olarak dönem atmosferiyle 10 yıl savaşı, 1912 Balkan Savaşından 1922'ye kadar sürekli savaşı bir milletin bu diplomatik zaferini bize sunacaklar. Ben ilk sözü değerli hocamız Mümtaz Soysal'a veriyorum, buyurun Sayın Hocam.

Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL
(E. Dışışleri Bakanı)

Salona girerken takıntı sözü ediliyordu galiba, siz ... söz ettiniz. Tabii Lozan konusuna takılı kalmak ve o takıntıyı da sürdürmek bugünlerde daha da önem kazanıyor. Fakat bana geriye dönüp, bu konuda acaba kaçınıcı toplantı oluyor bilmiyorum, ama Lozan konusunda şimdiye kadar söylediklerimden farklı acaba ne söyleyebilirim diye düşündüm. Birden bire bana öyle geldi ki, o 10 yıllık bir dönem, tabii bilemediniz 15 yıllık bir dönem, belki İkinci Meşrutiyet'ten 1908'den başlayarak onu da içine alan bir dönemde müthiş bir metamorfoz yaşanmış oluyor bizim siyasal yaşamımızda. Bir devlet, Osmanlı Devleti bundan sonra cumhuriyet olarak ortaya çıkıyor. Türklerin devleti, devlet düşüncesi, devlet olarak ortaya koydukları yapıt böylesine kısa bir dönemde böylesine önemli bir değişiklik geçiriyor. Biraz onu şeye benzettim ben, bunu belki kurcalamak gerekebilir. İpek böceğinin kelebek oluşu, yani yerlerde sürüklenen bir imparatorluk sonuçta cumhuriyeti yaratan bir sürece giriyor ve o süreç sanki görünmez bir el planını yazmış da, programını yazmış da, o oynanıyormuş gibi bir süreç ve sonuçta kelebek gerçekten ortaya çıkıyor ve onun ortaya çıktığı yer Lozan. Lozan'da öyle bir sonuca gelinmiş oluyor ki, işte budur olması gereken, devlet ve bu devlet böylesine kendisinden doğan, bir ulusun kendisinden gelen bir ivmeyle ortaya çıkmış oluyor, ama sanki her şey bu böyle olsun diye sıralanmış. Tabii kendiliğinden olmuyor, bu oluşumu muhtelif aşamalarda hızlandıran sonuca götüren birtakım insanlar var, bunların başında da Mustafa Kemal.

Cihan Harbi

Başladığımız zaman 1908'den sonra hemen bir iki yıl sonra Trablusgarp Savaşı başlıyor. İmparatorluk bir yerini daha kaybetmektedir. Mustafa Kemal orada da var, daha doğrusu orada var ve sıfatıyla bir asker olarak onda rol alıyor ve herhalde o rol sırasında düşünmeye başlıyor ve şöyle bir sonuca varıyor: Bu devlet artık devam etmez, yavaş yavaş zaten kopmaya şurasından, burasından yıkılmaya başladı. Acaba nereye doğru götürmek gerekir? Bakıyorsunuz, kendisi o işlemin, olmakta olan bir sürecin katalizörü gibi onu çabuklaştıran ve belli bir hedefe doğru götüreren kişi oluyor. Ona bakmak çok ilginç geldi bana, bakıyorsunuz Balkan Savaşları onun tezini doğruluyor. Çünkü artık kendisini ayakta tutabilecek bir devlet olmaktan çıkmıştır ve yanlış yönetilmektedir. Askerler, siviller birbirlerine girmişlerdir ve Balkan bozgunları olmaktadır, büyük göç olmaktadır. Bu hercümerç içinde bunu olumlu bir sürece götürmek gerekir, ama arkasından hemen Cihan Harbi geliyor. Cihan Harbi çok kişiyi olduğu gibi onu da çok düşündürmüş olsa gerek, çok yanlış bir tutumla zaten tutunabilecek, ayakta kalmasını sağlayabilecek gücü kalmamış olan bir devlet başkalarının hesabına alet edilerek Cihan Harbine sokulmuş oldu. İşte o parlak isimli paşalar bunu yapmış oluyorlar. Tabii Mustafa Kemal o sırada onlara not vermiştir, bunlarla hiçbir yere varılmayacağını, Enver Paşa, vesaireyle bir yere varılmayacağını anlamıştır ve o savaşın sona erdiği bildiğiniz gibi Sevr olarak ortaya çıkmıştır.

Mustafa Kemal'in Vizyonu

Sevr olarak uygulanmaya başladı tabii, ama fazla ilerleme olmadı. Bir başkası bu defa Mustafa Kemal Sevr'in kalıntılarından bir cumhuriyet çı-

karmayı başardı. O sürece baktığınızda yine her şey sanki programlanmış gibi hep belli bir hedefe doğru girmektedir, ama öyle değil, o hedefe doğru gitmek, ancak birkaç kişinin ve her şeyden önce de Mustafa Kemal’in bir vizyon sahibi, bir sonuç hedef sahibi olması sayesinde, bakıyorsunuz ondan sonraki bütün davranışları o sağlam devletin doğmasını sağlayacak olan davranışlar ve hepsinde belli bir tutarlılık var. İstiklal Harbi aslında birçok bakımdan bu söylediklerimi doğrulayan olaylarla geçiyor. Yani bir savaşta ben de bir büyük savaşın arkasından, bir yenilginin arkasından gelen bir başka küçük savaş diyelim, yani İstiklal Harbini Cihan Harbinin büyüklüğü yanında boyut olarak küçük savaş diyelim, ama küçük değil, özü çok büyük olan bir savaş ve o savaşta o vizyon sahibi olan kişi vizyonunu gerçekleştirmeye başlıyor. Yani o savaş pekâlâ üç-beş kumandan bir araya gelip Milli Direniş Komitesi, vesaire diye bir ad vererek öyle idare etmek mümkündü, ama yine belki bizim şansımız, toplum olarak şansımız o sıralar kongreler, yani Yunan istilasına karşı direniş insanların kendilerinden gelen bir yol gösterici olmadan kendiliklerinden bir çare bulmak için bir araya gelmiş olan insanların tertipledikleri kongreler yavaş yavaş bir meclise dönüşmektedir.

Yine Mustafa Kemal bu meclise dönüşmeyi Erzurum’dan, Sivas’tan alarak Ankara’da gerçekleştiren kişi olmaktadır, ama yine kafasında bir başka devlet kurmak, fakat bu devleti bir sürecin parçası olarak ortaya koyabilmek için olayları değerlendirmek düşüncesi devreye giriyor. Yine İstanbul’da ilan edilmek istenilen Misakı Milli dolayısıyla bir Meclis kurulduğunda Mustafa Kemal o meclisin böyle bir karar çıkarmasını istiyordu ve o amacı da vardı. Fakat o meclis dağılırken aynı zamanda Ankara’da

da bir meclis doğmaktadır. Yine o katalizörlük olayı çabuklaştırmak ve sağlamlaştırmak görevini yüklenen kişi İstanbul'dan, İstanbul'daki meclisin kapatılmasından ya da Malta sürgününden kalanları Ankara'daki Meclisin doğal üyesi yaptı. Bir kopukluk değil, sanki devlet devam ediyormuş izlenimi halka veriliyor, Meclis İstanbul'daydı, şimdi Ankara'da, İstanbul'dakiler de oraya geldiler ve ustaca bir gidişle o savaş bir Meclis tarafından yönetilen bir savaş olmaktadır. Çok ilginç olan yanı bu, bir seçilmiş şöyle ya da böyle, ama seçilmiş insan topluluğunun savaş yürüttüğü, savaş yönettiği bir Meclis yaşanıyor.

Lozan Heyeti

Yine olaylar öyle cereyan ediyor ki, o Meclisin yönettiği savaş zaferle sonuçlanınca tekrar bir barış antlaşması gerekiyor, ama tuhaflik şurada, Lozan bir barış antlaşması diye biliniyor, ama hangi barışın, hangi savaşın barışının antlaşması? Büyük Cihan Harbinin yeneni, yenileni belliyken o savaşın barış antlaşması mı, yoksa küçük savaş diyelim, adına büyük saygıyla İstiklal Savaşı'nın barış antlaşması mı? Fakat tarih ve olaylar öyle bir sonuç veriyor ki, her iki savaşın da birlikte bir barış antlaşması yazmak gerekecek ve o müthiş bir rol. Düşünün, yenilmiş, yıkılmış ve artık yok olmuş, yavaş yavaş millet olarak da haritadan silinme aşamasına gelirken birden bire kendisini kurtarabilmiş olan bir toplum hem bir büyük savaşın yükünü ve onun sonucunun sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalıyor, hem de canını kurtardığı ve toprağını savunduğu bir savaşın da barışını yapmak gerekiyor. Belki Lozan'ı gözümden büyüten nokta da bu, hani o Birinci Cihan Harbi sonrasında adı bilinen birtakım barış antlaşmaları var, onlar içinde hiçbiri böylesine kapsamlı bir barış antlaşması müzakeresi değil ve o barış antlaş-

masında hem bir büyük savaşın sorunlarını, sonuçlarını ve sorumluluklarını göz önünde bulundurarak konuşmak zorundalar insanlar, aynı zamanda küçük savaşın da insanlarıdır ve İsmet Paşa başta birden bire diplomat olmak zorunda kalmışlardır. Böyle bir durumda Mondros Mütarekesi'nden çok farklı bir Mudanya Mütarekesi yaşanmış, ama öbürü nasıl Mondros büyük bir mütarekeyse Mudanya da küçük mütareke gibi görünüyor. Mudanya'nın farkı ve sonrasında arkasından çok kullanılacak olan önemli farkı galip gelen bir Türkiye'nin daha henüz devletin adı falan yok, askerleri ve onların yanındakiler oraya katılıyorlar ve bu bir güven veriyor. Galip olarak bir mütarekeye gitmek başka, bir de yenilmiş olarak mütarekeye gitmek başka. Zannediyorum Mudanya bir güven veren önemli bir nokta. Nitekim böyle olduğu içindir ki, Lozan'da görüşmeye giden kişiler çok kesin bir talimatla yola çıkmışlardır. Konferansı düzenleyenler konuyu daha çok Cihan Harbinin sonuçlandırılması olarak ortaya koymak isteyeceklerdir ve eğer öyle konulsaydı yenilmiş olan bir tarafın müzakerecileri ona gitmiş olacaktı. Böyle olması istenmedi. Mustafa Kemal İsmet Paşa'ya verilen talimat: Siz oraya Cihan Harbinin yenilmişleri olarak gitmeyeceksiniz, o savaşın doğurduğu bir başka savaşın galipleri, dolayısıyla neticede bütün o sürecin, yani iki süreci de içine alan bir savaşlar sürecinin galipleri olarak gideceksiniz. Bu özgüven konusu zannediyorum çok önemli ve bütün müzakerelerde de önemli olan bu güven, kendine güvenmek, haklı olduğuna ve hakkını elde edebileceğine güvenen insanların müzakeresi. Öyle olduğu içindir ki, çok basit bir formül ortaya konulmuştur.

İsmet Paşa

Gidenler çok kalabalık bir diplomat grubu değil, başlarında İsmet Paşa var, birkaç memur yardımcı insanlar var. Elbet her biri kendi alanlarında bilgi sahibi, yetenek sahibi insanlar, fakat onlara çok basit bir formül veriyor. Karşı taraf ne yapacaksa siz de aynı yapacaksınız. Hiçbir şekilde ikincil olmak yok. Söz almak, masaya oturmak, bir yönetime ilişkin konularda hayır, mutlak eşitlik olacak. Zannediyorum Lozan'ı başarıya götüren bu olmuştur. Hayır, biz karşımızda koskoca bir Cihan Harbinin galipleri var başta İngiltere, onun meşhur diplomatları, bunlar kimler olurlarsa, neyi nerede kazanmış olurlarsa olsunlar biz onlardan aşağı değiliz. Hatta sonuçta kazanmış olan kişiler olarak bizim kendimize güvenimiz daha sağlamdır. Bu nokta çok önemli ve bugünlere geldiğimizde bizim dış ilişkilerimizde bu özgüvenin hiç sarsılmaması gerekirken zaman zaman sarsıldığı oldu. Fakat diplomatlarımıza verilen eğitim bu özgüven eğitimi oldu. Onun için bizim meslekten gelme diplomatlarımız böyle yetiştirildikleri için müzakerelerde genellikle başarılı olmuşlardır. Başka türlü bir eziklik olsaydı çok şeyi de kaybedebilirdik. O bakımdan Cumhuriyet diplomasisinin bu niteliğini hep sürdürmek gerekir. Bugünlere geldiğimizde bunun sarsıntısı, bunun yok edilişi Türkiye'yi çok zor duruma sokabilir.

Baro'nun "Takıntısı"

Bunun sonuçlarından biri Lozan'da savunulan temel düşüncenin de doğru olması. Evet, Birinci Cihan Harbinde çok toprak yitirilmiştir, çok olumsuzluklar yaşanmıştır. Fakat sonuçta kazanılmış bir savaşla ... Böyle olunca büyüklüğün ya da üstün olmanın, galip çıkmış olmanın verdiği bir rahatlık kendisini gösteriyor ve sonrası için bir fetih, galip geldik, şunu

da alırız, bunu da yaparız falan havası değil, tam tersine karşıdakilerle eşitlik havası içinde pekâlâ bir barış ortamı kurulabilir düşüncesi sağlam bir zemine oturtulmuş oluyor. Eşitlik ister istemez insanları daha kolay anlaşabilir, daha barışçıl davranabilir duruma getiriyor ve Lozan’ın çeşitli aşamalarına bakarsak, pek öyle kopma noktasına gelirse tekrar savaş başlar falan gibi tehditler falan da söz konusu değil. Nihayet salondan çıkılıyor yahut Ankara’ya geliniyor, kesiliyor. Arkasından bir savaş tehdidi yok, barış olayın kendisinden geliyor ve ondan sonra da “*yurtta sulh, cihanda sulh*” Düşüncesi cumhuriyet’in neredeyse temel sloganlarından biri durumuna geliyor. Böyle olunca Lozan bizim diplomamıza unutulmaması ve hep saklı tutulması gereken birkaç temel ilke getirmiş oluyor. Biri eşitlik, mutlaka eşitlik, devletler büyük, küçük diye sınıflandırılmaz. Nasıl insanlar insan olarak eşit haklara sahiplerse, devletler de devlet olarak büyüklüklerine, güçlerine bakmaksızın eşittirler. Lozan bunu dünya bakımından da aslında örnek alınması gereken bir düstur haline getirmiş oluyor. İkincisi, barış savaşçıl olmamak ve barış yoluyla sorunları çözmek, bu da bizim diplomamıza bir kuvvet kazandırmış oluyor. Tabii o kuvvet gerçek bu defa çıplak kuvvet sahibiyseniz ancak etkili olur, o biliniyor, ama onun edebiyatı yapılmıyor.

Bunları söyledikten sonra bugünkü diplomamıza geldiğimizde bunların tersine olaylarla karşılaşılıyor. Onun için bugün endişe verici olan hava Lozan’daki havadan farklı. Bir defa barışçılık pekâlâ sürdürülebilirken, bugün görüyoruz, çevremizdekilerle, yakın komşularımızla neredeyse husumet ortamını öne çıkarmış oluyoruz. Aynı şekilde şiddetten uzak kalmak, ordumuzu güçlü, vesaire tutmak bir yanda, ama bunun kullanılabileceği ve gerekti-

ğinde kuvvet diye bir diplomasi artık görülmüyor. O sıra bir Bulgarlaşma Lozan dolayısıyla çağdaş bir devlet olmanın en iyi örneklerini veren bir devlet görünümü Türkiye Cumhuriyeti tarafından kazanılabilir bir görünüm oldu, bunu bugün pek görmüyoruz. Pek kibar ya da uygar bir görüntü vermiyor Türkiye Cumhuriyeti. Lozan'ı bu yönleriyle düşündüğümüz zaman bence sanılanın aksine saygınlık yitirmeyiz, tam tersine saygınlık kazanılabilir. Lozan bunun örneği olmuştur ve bugün de buna devam etmek gerekir. O bakımdan Lozan'ı defalarca çeşitli yönleriyle incelemek ve oradaki ilkelerin nasıl hangi durumlarda işlevsel hale geldiğini ve başarı kazandığını öğrenmek zannediyorum bizim dış ilişkilerimizin kendimize uygun düşen bir tarafı olarak ortaya çıkacaktır. Bunda ısrar etmezsek sıradan bir devlet olabiliriz. Oysa hem yaratılışı, hem gerçekleşme tarzı bakımından belki hiç başka örneği olmayan bir devlet Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının da Lozan dolayısıyla bu ilkelere hep bağlı kalması ve kuvvet sözünü etmeden kuvvetli olmak ve savaş sözü etmeden hakkını savunabilmek pekâlâ gerçekleşebilir diye düşünüyorum. O bakımdan tekrar İstanbul Barosunu bu takıntısı dolayısıyla, Lozan takıntısı dolayısıyla kutlamak gerekiyor. Keşke bütün barolar, keşke bütün düşünce odakları böyle bir tutumla ortaya çıkabilseler demeden edemiyor insan.

Av. Hüseyin ÖZBEK-Mümtaz Soysal gibi bir hocadan icazet aldıktan, izin aldıktan sonra bizim takıntımız devam edecek tabii.

Şimdi burada belki şundan birkaç cümleyle bahsetmek lazım, o boyut bugünkü panelimizin işi değil, ama birkaç cümleyle de bahsetmek lazım. Birinci Dünya Savaşında'ki taraflar arasındaki bir anlaş-

ma Lozan -Birinci Dünya Savaşının tarafları, bizim açımızdan böyle- Birinci Dünya Savaşının bir diğer adı **Birinci Paylaşım Savaşı**. Paylaşmak, bir şeyi paylaşmak, ama burada eşitçe, kardeşçe paylaşmak değil, kapmak, çalmak, hırsızlamak, cebellezi etmek anlamında. Niçin? Birinci Dünya Savaşı enerji coğrafyasını, petrol coğrafyasını, hammadde coğrafyasını paylaşmak için çıkmış, maraza çıkmış Avrupa'nın büyük devletleri arasında, bir tarafta İngiltere, Fransa, Çarlık Rusya'sı var. Diğer tarafta sanayileşmiş kudretli bir devlet haline gelmiş Avrupa'nın ortasında, ama dünyaya baktığında da diğerleri tarafından bu enerji, petrol, doğal kaynak coğrafyasının paylaşıldığını görerek kendisine haksızlık yapıldığını, bu paydan kendi hissesine de önemli bir bölümün düşmesi gerektiğini düşünen Almanya var. Dev gibi bir devlet Orta Avrupa'da, bir sanayi devi. İki taraf sulhen anlaşamadığı zaman işin sonu nereye varır? Hani bir atasözü vardır: Bu işin sonunda kan çıkar. Kan çıkıyor işte, hem de bu kan öyle çıkıyor ki, 1914–1918 arasında devam eden bir kan 4 yıl boyunca, 4,5 yıl boyunca.

Peki, bizim durumumuz ne? I.Dünya Savaşı aslında bizim terekemiz nedeniyle çıkan bir savaş. Esas olarak Osmanlı coğrafyasının paylaşılması, yağmalanması için çıkan savaş. Haçlı seferlerinden bu yana değişmez amaç olan Türklerin defterinin dürülmesinin zamanının geldiğini düşünüyorlar. Yani I. Paylaşım Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük nedeni bizim coğrafyamız, bizim siyasi coğrafyamızın dağıtılması, yağmalanması ve paylaşılmasıdır. Biz burada Almanya'nın yanında yer almazsak ne olurdu? Yine defterimizi dürerlerdi, dürmek isterlerdi. Peki, Birinci Dünya Savaşı'nın galibi Almanya olsaydı ne olurdu? Sonuç pek fazla de-

ğişmezdi, Almanya onların arasında paylaşılacağı yerde hepsi bana düşün derdi. Kaderimiz böyleydi, hani alın yazısı denilir, kara talih, kem talih denilir ya, böyle bir şeydi, bizim durumumuz böyleydi Türk milletinin durumu, Türk ulusunun durumu böyleydi.

İşte bu savaşın sonunda Lozan'a gittiğimizde bize şunu dediler: İngiltere, Fransa dedi ki: **“Biz yenilmedik, seni yendik, Birinci Dünya Savaşı'nda senin işini bitirdik biz. 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkesini sen yapmadın mı kardeşim, o halde? Bak, bize bu masada istediğimizi vereceksin, biz bu savaşın galibiyiz, biz ağır ağabeyleriz, bizim dediğimiz olacak”** ve Osmanlı'nın silik diplomasisine, teslimiyetçi diplomasisine ve diplomatlarına alıştıkları için Lozan'da bir türlü bizim diplomasinin o dik duruşunu hazmedemiyorlar, tahammül edemiyorlar, Lord Curzon çıldırıyor böyle. Mesela İsmet Paşa'ya ne diyor? **“İsmet, bana her şeyden çok bir müzik kutusunu hatırlatıyorsun. Bizi iyice baktırmaya, her gün aynı eski şarkıyı çalıyorsun bıktırıncaya kadar: Egemenlik, egemenlik, egemenlik”** Buna alışmamışlar, buna tahammül edemiyorlar, psikolojileri bozuluyor. Türk tarafı işgalcileri ülkesinden kovmuş olmanın özgüveni içinde masaya oturuyor. İngilizlerin başına geçtiği karşı taraf da Birinci Dünya Savaşı'nın galibiyiz diyorlar. Biraz böyle yumuşatılmış, biraz düzeltilmiş bir Sevr istiyorlar, Dünyunu Umumiye devam etsin istiyorlar, ekonomik imtiyazlar devam etsin, konsolosluk mahkemeleri devam etsin istiyorlar. Yani; **“Sen Yunan'ı denize döktün, ama burada haydi sana lütfettik, yaşamaya müsaade ediyoruz, ama bir sömürge coğrafyası olarak yaşayacaksın. Bizim patronajımız altında, bizim şemsiyemiz altında bir sömürge coğrafyası olarak yaşamana müsaade ediyoruz”** diyorlar.

Lozan’da bunun kavgası verildi: Ekonomik açıdan bağımsızlık istiyoruz, siyasi bağımsızlık istiyoruz, hukuki bağımsızlık istiyoruz. Bu 8,5 ayın öyküsü bu kavgadır ve sonunda böyle bir zaferle nokta konulmuştur.

Şimdi değerli Onur Öymen’de sıra, daha sonra Sibel Özel’de. Sibel Hanım bize Lozan’daki azınlık hakları, bugün talep edilen yine azınlık sözleri var. Farklı etnisitelerin de bu kapsam içine alınması, ben şu anda Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan, ama azınlık olarak tanımlanmayan bazı kişilerin, bazı grupların siyasi temsilcisi olduğunu iddia edenler de böyle bir hukuki tanım istiyorlar ve yeni anayasada bunun kayda geçmesini de istiyorlar. Anadilde eğitim var, başka şeyler var, bu güncel konuyu da Sibel Hanım bahsedecek. Buyurun Sayın Öymen.

Onur ÖYMEN

(E. Büyükelçi)

Gerçekten Sayın Hocamızın söylediği gibi Lozan'ı belki bugün biraz farklı bir gözlükle değerlendirmekte fayda var. Tarihi bir olay gibi Lozan'ı anlatmak mümkündür, ne oldu, ne bitti, ne sonuçlar alındı, nasıl alındı, bir bunu yapmak mümkün, bir de bugünün koşulları dikkate alındığında Lozan'dan alınacak dersler nelerdir, bir de o açıdan bakmak lazım. Zannediyorum ki, ikinci yaklaşım daha da etkili olacaktır.

Şimdi şunu öncelikle söyleyelim: Lozan gerçekten çöken bir imparatorluğun yerine çağdaş, uygar bir devletin kurulmasına imkân veren, bunun zeminini hazırlayan bir anlaşma olması itibariyle bizim cumhuriyetimizin temel taşıdır. Lozansız cumhuriyeti düşünmek kabil değil, çünkü cumhuriyetimizin temel değerlerinin temeli orada atılır. Fakat Lozan'dan birkaç yıl önce ne olmuş, onu hatırlarsak bugün için de dersler çıkarmak kabil.

“Atatürk'ü Yok Edelim”

Şimdi o yıllarda İstanbul'da bir dernek var: İngiliz Muhipleri Derneği. Başında bir rahip var, Rahip Frew derneğin bir numaralı üyesi Padişah Vahdetin, Damat Ferit Paşa bunun üyesi, Sait Molla, Halil Kemal, vesaire. Şimdi Atatürk diyor ki: *“Bu derneğin amacı Lloyd George Hükümeti aracılığıyla İngiliz himayesi sağlamak”* Yani yabancıların himayesine Türkiye'yi sokacaklar, onun için dernek kurmuşlar, bir numaralı üyesi de padişah, düşünebiliyor musunuz? Yani teslimiyetin bu kadarı olur ve onları destekleyen, bu akımı, bu düşünceyi destekleyen bir basın var. Mütareke basını dediğimiz bir basın var.

Şimdi basından her zaman şikâyet edilir, zaman zaman yanlış yazıyor denilir, yanlış yorumluyor denilir, ama bu başka bir iş, bu düpedüz devleti yabancılara teslim etmenin aracılığını yapan basın. Bakın, size bir-iki örnek vereyim, bunları gençlere, çocuklara okutmak lazım. Ne yazık ki yeni yazıyla yazılmış çok fazla kitap yok, bir-iki tane var, ama bir örnek mesela Refi Cevat Ulunay Alemdar Gazetesi'nde yazıyor. Diyor ki: *“Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'ye yanaştıkça daima kazanmış, uzaklaştıkça kaybetmiştir”* yani yabancılara yanaşacaksınız, teslim olacaksınız. Atatürk'ten bahsediyor, milli mücadeleyi yapanlardan, diyor ki: *“4 baldırı çıplağın İngiltere'ye buğz etmesi, başkaldırması yüzünden memleketin nasıl bir felaket uçurumuna sürüklendiğini gördük”* Buna benzer çok şeyler söylüyor. İngilizlerin itimat edilir eline teslim etmeliyiz âlemi İslam'ı filan dedikten sonra şu çok önemli, diyor ki: *“Biz Anadolu'daki kuvayı gayri milliyecilerin işgal kuvvetleriyle baş edebileceğini sanmıyoruz. Salahı mevcudiyetimiz için bunların temsilcilerini -Atatürk ve arkadaşlarını kastediyor- yok etmemiz gerekir. Millet Anadolu'yu soyup, kasıp kavuran kuvayı gayri milliyeye karşı halifesinin ve tahtının etrafında birleşecektir”* 26 Temmuz 1920, Lozan'a sadece 3 yıl var. Bu söylediğimiz laflar Lozan'dan yıllarca önce söylenmiş, unutulmuş sözler değil, Lozan'dan 3 yıl önce söyleniyor bu laflar, 4 yıl önce söyleniyor, 3 yıl önce söyleniyor ve teslimiyetçilik zihniyeti.

Güçsüz ve Mandacı

Şimdi Atatürk buna karşı ne tepki gösteriyor? Atatürk'ün gösterdiği tepki şu: *“Güçsüz ve korkak insanlar herhangi bir felaket karşısında milletin de uyuşukluğa düşmesini ve çekingen duruma gelmesine yol açarlar”* Derler ki, biz adam değiliz ve

olamayız, kendi kendimize adam olmamıza imkân yoktur. Biz kayıtsız ve şartsız olarak varlığımızı bir yabancıya teslim edelim. Şimdi değerli konuklar, o devirde bunlar İngiliz muhipleri, bir de Amerikan muhipleri var. İstanbul'da Wilson Derneği kuruluyor, başkanlığı Atatürk orada Kurtuluş Savaşı'nı başlatırken, kongreler dönemini başlatırken Wilson Derneği Başkan Wilson'a telgraf çekiyor İstanbul'dan: "Bizi Amerikan himayesi altına alın" diyor. Atatürk de bu himayecilik, mandacılık zihniyetini elinin tersiyle itiyor.

Yabancılardan bağımsız olarak meselelerinizi çözme umudunuzu kaybetmişsiniz. Eğer diyorsunuz, alalacele şurada burada taviz vererek bu işi çözemsek, yabancılar gelir bizim adımıza çözer. Nereden çıkarıyorsunuz bunu, yani bizim milli irademiz yok mu, milli gücümüz yok mu, milli bağımsızlık anlayışımız yok mu? Niçin yabancılara mahkûm olacaktık? O bakımdan Lozan'ı, Lozan'dan önceki yılları düşünürken bunları da düşünmek lazım.

Damat Ferit Zihniyeti

Şimdi şunu söyleyeyim: Lozan'dan önceki yıllarda 1919'da mesela bir örnek vereceğim size, o kadar kötü muamele yapıyorlar ki Osmanlı İmparatorluğu'na, içiniz sızlar. Yani biz eleştiriyoruz, çeşitli açılardan teslimiyetçiydi diyoruz filan filan, ama ne de olsa ülke bizim ülkemiz ve o devletin başındaki insanlar da o devirde bu devleti idare eden insanlar. Bakın, 17 Haziran 1919 Paris'te Damat Ferit Paşa galip devletlerin başbakanlarıyla konuşuyor. Wilson var Amerikan Cumhurbaşkanı, Lloyd George İngiliz Başbakanı, Klemanso Fransız Başbakanı filan, şimdi bu görüşmede Klemanso aynen şöyle söylüyor, Türkiye devletinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun Başbakanına diyor ki:

“Avrupa’da, Asya’da veya Afrika’da hiçbir yer yoktur ki, orada Türklerin hâkimiyeti refahı azaltmamış, kültür düzeyini düşürmemiş olsun ve Türklerin çekildiği hiçbir ülke yoktur ki, refahı gelişmemiş ve kültürü yükselmemiş olsun. Türkler ister Hıristiyan Avrupalıların yaşadıkları yerlerde, ister Müslümanların yaşadığı Suriye, Arabistan ve Afrika’da fethetdikleri her yerdeki varlıkları tahrip etmekten başka bir şey yapmamışlardır” Bunu sizin başbakanınızın suratına söylüyor ve bunu Damat Ferit içine sindiriyor. İşte bu bir hakarettir, yani göreviniz, sıfatınız ne olursa olsun orada devleti temsil ediyorsanız bu hakaret karşısında sineye çekemezsiniz bu sözleri, ama ne yapıyor Damat Ferit? Sineye çekiyor. Efendim, bütün kusur Ermenileri katledenlerdedir, İttihat ve Terakkidedir filan diye kendini temize çıkartmaya çalışıyor. Yetinmiyorlar, 1920 yılının Ocak ayında bir ültimatom veriyorlar: “Derhal 48 saat içinde Milli Savunma Bakanınızı ve Genelkurmay Başkanınızı değiştireceksiniz” Yani Türk ordusu o zaman da çok sakıncalı bir kuruluş olarak gözüktüyor, bunu tasfiye edeceksiniz. Nasıl tasfiye edilir? Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanından başlayacaksınız ve orduyu tasfiye edeceksiniz. Şimdi buradan bugüne sıçrarsak ne görüyoruz? Türk Silahlı Kuvvetlerine karşı yurtdışından -haydi içeriyi bir tarafa bırakalım bir an için- kaynaklanan bir rahatsızlık görüyoruz. Ne diyor Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Wolfoid: “1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin sorumlusu Türk Silahlı Kuvvetleri’dir, liderlik yapamamıştır” diyor. Yani liderlik yapacaktı, Meclisi hizaya getirecekti ve Meclis 1 Mart tezkeresinin lehinde oy vererek Amerikan askerlerinin Irak’a Türkiye’den cephe açmasını sağlayacaktı. Kim yaptırmamış bunu? Ordu yaptırmamış. Hani ordu siyasetin dışında kalsın diyordunuz? Ordu siyasetin içi-

ne mi girsin, dışına mı çıksın, ona bir karar verin bir kere, sizin işinize geldiği zaman ordu siyasetin içine girecek, Mecliste istediği kararı dikte edecek, ama siz istemediğiniz bir konu olunca sizin ordu susacak, bir kenarda duracak. Şimdi değerli arkadaşlar, dediğim gibi geçmişten bugün için sonuçlar çıkartmak lazım. Bakın, bu 1 Mart tezkeresinden sonra ne oldu? CSS diye bir Hollanda kuruluşu çıktı. Başında eski Hollanda Savunma Bakanı Vonekelen ... bir girişim başlattılar. Hedefleri Türk Silahlı Kuvvetlerini hizaya getirmek, Avrupa'da silahlı kuvvetler nasıl oluyorsa bunlar da öyle olacakmış. Raporlar yazdılar, bazı toplantılarına beni de çağırdılar konuşmacı olarak, bütün hedefleri orduyu etkisiz hale getirmek tamamen, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlamak Genelkurmay Başkanlığı'nı, hiçbir konuda Milli Savunma Bakanından izin almadan ağzını açmayacak Genelkurmay Başkanı, raporda bunlar var.

Şimdi geçmişten bugüne gidip gelirken görüyoruz ki, o zaman da ordudan duyulan büyük bir rahatsızlık var. Atatürk de zaten Samsun'a çıktıktan sonra oradaki İngiliz subaylarının yazdıkları raporlar var. Atatürk hakkında son derece eleştirisel, Atatürk'ün oradaki mevcudiyetinden büyük bir rahatsız duyduklarını gösteren raporlar yazıyorlar. Şimdi Lloyd George İngiliz Başbakanı diyor ki: *"Türkler bir insanlık kanseridir. Yönettikleri toprakların etine işlemiş bir yaradır ve amacımız Türklere Anadolu'dan büsbütün uzaklaştırmak olmalıdır"* ve bunu sağlayamayacağını görünce çok üzülüyor. *"Tarihi bir fırsatı kaçırmak üzereyiz, Türkleri Anadolu'dan büsbütün sürüklemek şansını kaybediyoruz"* diyor.

Şimdi değerli arkadaşlar, bize böyle bakan insanlar bunları ne zaman söylüyorlar? Lozan'dan 3 yıl önce, 3 yıl içinde zihniyetleri değişmiş olabilir

mi? Ama şunu görüyorlar ki, Lozan’da karşılarında onlara boyun eğmeyecek insanlar var. Bizim bildiğimiz, tanıdığımız Türkler bunlar değildi diyorlar, bir şey söylediğimiz zaman kabul ederlerdi. Mesela, Sevr Anlaşması’nda bir hüküm var, 151. madde son derece tipiktir. Teslimiyetçiliğin bundan iyi bir tanımını yapın deseniz kolay kolay yapamayız. Orada diyor ki: *“Azınlıklar konusunda müttefik devletlerin bundan sonra alacakları bütün kararları Osmanlı İmparatorluğu uygulayacağını peşinen kabul eder”* Düşünebiliyor musunuz, neyi kabul ettiğinizi bilmiyorsunuz. Biz karar alacağız diyor, siz şimdiden o kararı uygulayacağınızı taahhüt edin, yoksa Sevr’de size verdiklerimizi de alırız elinizden, Anadolu’yu büsbütün kaybedersiniz. İşte Lozan’dan 3-4 sene önce devletin karşılaştığı tablo budur.

Masayı Terk Etmek

Şimdi bugüne geliyoruz, Sevr Anlaşması dedik, bu kadar teslimiyetçi bir anlaşma zaten Kurtuluş Savaşı’nın esas hedeflerinin başında da bu Sevr’i yırtarak tarihin çöplüğüne atmak geliyor, ama bugün hâlâ Sevr’i yaşatanlar var. Şimdi Türkiye’de diyorlar ki, efendim, bazıları Sevr sendromu içinde, bazı yazarlarımız o kadar böyle Refi Cevat’ın torunları olduğunu kanıtlamak ihtiyacındalar ki, yani birileri yahu Sevr zihniyeti hortluyor filan dediği zaman, işte bunlar Sevr sendromu. Biz mi hortlatıyoruz acaba? Bakınız, 19 Nisan 2004 tarihinde Kuzey Irak’taki yerel yönetim bir yerel Anayasa hazırlıyor ve o yerel anayasada diyor ki: *“Sevr Anlaşmasıyla Kürtlere tanınan haklardan bizi mahrum ettiler”* Siyasi koşullar gereğince Sevr’e atıfta bulunuyor ve *“Güney Kürdistan’ın Irak’a bağlanmasını sağladılar”* diyor. Buna tepki gösteriyor Anayasa kendi bölgesel Anayasa, yani orada Sevr’e atıfta bulunuyor. Özlem-

leri hâlâ bu, şimdi siz bahsettiğiniz zaman bu Sevr sendromu oluyor, komplo teorisi oluyor, ama adam bunu anayasasına koymuş, hedefimiz bu diyor, yani bunu görmemek için bizim gerçekten çok cahil olmamız lazım.

Şimdi Atatürk Lozan'a giderken neyi hedefliyor? Çok kısa özet: Tam bağımsızlık diyor, her alanda tam bağımsızlık, ekonomik, siyasi, kültürel tam bağımsızlık, mali bağımsızlık diyor. Heyete verilen talimatta ilginç bazı hükümler var. Demin Sayın Prof. Soysal bahsetti, bir talimat verilir heyete 14 maddelik, bu talimatın en önemli maddelerinden bir tanesi şu: *"Bir Ermeni yurdu gündeme getirilirse, masayı terk edeceksiniz"* diyor. Şimdi bu lafı bir kere daha tekrarlıyorum: Masayı terk edeceksiniz. Ediyor mu? Ediyor heyetimiz, alt komisyonda Ermeni yurdu kurulsun diye Amerikalılar, İngilizler, Fransızlar bu öneride bulunuyor, derhal Türk heyeti masayı terk ediyor. Şimdi bazıları diyorlar ki, Kıbrıs'ta mesela masayı terk eden taraf olmayacağız. Bazıları iç politikada bu Anayasa müzakerelerinde filan masayı terk eden taraf olmayacağız. Yani siyasette biz koltuğa yapışmanın örneğini gördük de, masaya yapışmanın örneğini şimdi görüyoruz.

İsmet Paşa'nın Tutumu

Şimdi her halükarda Lozan'da böyle masaya yapışmak filan yok, kalkın gidin diyor ve gidiyor. İsmet Paşa Şubat ayında müzakerelerin ortasında bir şey diretiyorlar, bir metin, Lloyd George diyor ki: *"Ya bunu kabul edersiniz veya bu iş burada biter. Akşam 08.00'e kadar vaktiniz var"* Ültimatom veriyor. İşte en son teklifleri, bu teklifler bizim açımızdan yenilir, yutulur gibi değil. Amerika'nın baş gözlemcisi var orada Büyükelçi Gru, sonra Ankara'ya büyükelçi oluyor, o anlatıyor. Diyor ki: *"Bütün gazeteciler me-*

rakla bekliyordu aşağıda. İsmet Paşa tam 08.00’de odasından çıkıyor, yavaş yavaş merdivenlerden iniyor. Elinde bir melon şapka var, selamlıyor bütün gazetecileri, gayet güler yüzle devam ediyor, gara gidiyor ve Ankara’ya dönüyor. Gazeteciler soruyor: Paşam ne oldu, nereye gidiyorsunuz? O da: Hiçbir şey olmadı, sadece esir olmayı kabul etmedik diyor” Devlet bu, masayı terk eden adam bu. Düşünebiliyor musunuz, ondan sonra ne oluyor? Ondan sonra onlar geri adım atıyor. Biz yeni bir savaşı göze almışız. Mareşal Fevzi Çakmak’a talimat veriliyor, derhal seferberlik ilan edin diyor Atatürk, yani çünkü teslimiyet içeren bir anlaşmayı imzalamaktansa, savaşa devam etmek daha iyidir. O koşullarda, o imkânsızlık içinde savaşı göze alıyor. İşte onun sonucunda Türkiye egemen, bağımsız, eşit haklara sahip bir devlet olarak bu konferansı başarıyla bitiriyor.

Şimdi son derece ilginç bir şey, diyor ki bu Büyükelçi Gru: “7 saat boğuşular bunlar İsmet Paşa’yla. İsmet Paşa’ya çok büyük baskı yaptılar” Bir tanesi demiş ki: “Siz savaş kundakçısısınız, 4 korkunç saatte beri burada oturduk, İsmet her sözüme şu bayat ve adi kelimelerle cevap verdi: Bağımsızlık ve ulusal egemenlik. Biz elimizden geleni yaptık, hatta Bonarp masayı yumrukladı, İsmet’i savaş kundakçılığıyla suçladı. Fakat her şey bitti” ve İsmet Paşa bu direnci karşısında müzakereye ara veriliyor, ondan sonra onlar geri adım atıyorlar bir süre sonra ve konferans yeniden başlıyor ve bizim istediğimiz gibi sonuçlanıyor.

İsmet Paşa’ya Baskı

Şimdi orada ne sağlıyoruz biz? Mesela, azınlıklardan hanımefendi bahsedecek, onların sahasına girmeyeyim, ama çok önemli bir nokta var. Sevr’den farkı, Sevr’de ne söylediklerini söyledim 151. mad-

dede, yani biz karar vereceğiz, siz kabul edeceksiniz. Lozan öyle değil, Lozan'da 37'yle 44. maddeler arasında İstanbul'daki Rum azınlığına ne haklar verilecek, bunlar anlatılıyor uzun uzun. Bir de 45. madde var. 45. maddede diyor ki: *"Aynı hakları Yunanistan Batı Trakya'daki Müslüman azınlığa tanıyacaktır, eşitlik sağlanacaktır"* İşte eşitlik bu, şimdi bunları uzun uzun anlatmak kabil, ama şunu söyleyeyim ki, yakın tarihte bizim Lozan'dan esinlenen büyük başarılarımız vardır. Bunlardan biri Kıbrıs hareketidir. Kıbrıs harekâtında da bize çok baskı yaptılar müdahale etmememiz için, oradaki oldubitteleri sineye çekmemiz için, ama Ecevit direndi. Dün bunun 38. yıldönümüydü Kıbrıs barış harekâtının ve bu büyük devletlerin baskısına karşı Türkiye'nin şerefli bir direnişiydi. Sonra ne yaptık? Kardak krizinde de Yunanistan'ın emrivakisine ve batılıların Yunanistan'ı kollayan tutumuna rağmen Türkiye direndi ve başarıyı sağladı. Hangi zihniyetle, hangi düşünceyle, hangi ruhla? İşte Lozan'daki ruhla, ama şimdi aynı durumdayız diyebilir miyiz? Bakın, askerimizin başına çuval geçiriliyor Süleymaniye'de, protesto notası veremiyorsunuz, protesto edemiyorsunuz. Düşünebiliyor musunuz, bundan daha açık bir protesto durumu olamaz. Amerika Makedonya'da Yunanistan'ın kabul etmediği, eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya tabirinin yerine Makedonya Anayasasında yazdığı gibi Makedonya dedi. Sadece bunu dediği için Yunanistan Amerika'yı protesto etti düşünebiliyor musunuz, böyle bir olay dolayısıyla adam protesto ediyor. Siz askerinizin başına çuval geçiriliyor, protesto edemiyorsunuz. Suriyeliler jetimizi düşürdü diyorsunuz, nota verdik. Nota içinde protesto kelimesi yok, protesto zannediyorlar ki, protesto ederseniz ertesi sabah savaşa başlıyorsunuz. Yani kendine saygısı olan devlet mutlaka hak-

sızlıklar karşısında, bu durumlar karşısında tepki göstermesini bilecek.

Şimdi Lozan’dan önceki dönemi anlattım. Lozan sırasında ilginç bir şey oluyor. Bir akşam işte çok baskı yapıyorlar, 7 saatlik bir toplantı yapıyorlar ve Büyükelçi Gru diyor ki: *“Müttefikler bir gece sabahın 02.00’sine kadar süren 7 saatlik bir toplantı sırasında İsmet Paşa’ya öyle yüklenmişlerdi ki, New York’un zenci mahallesindeki karakolda geçen bir soruşturma bunun yanında kibar bir yemek sohbeti gibi kalırdı”* Düşünebiliyor musunuz nasıl bir baskı yapılıyor? Bütün mesele Lozan’da baskı yapılmadığı için böyle medeni görüşmeler yapıldığı için biz hakkımızı koruduk, savunduk değil, son derece ağır baskılar yapılıyor. İşte zenci mahallesindeki karakolda yapılan baskıyla kıyaslıyor Amerikan Büyükelçisi. İşte bütün bunları sağlıyoruz.

Şimdi vaktimiz çok yok zannediyorum, ama birkaç cümle daha müsaadenizle söyleyeyim. Toynbee var bu Ermeni konusunda bizi çok üzen, rahatsız eden mavi kitabın yazarlarından biri, fakat Lozan’ı nasıl değerlendiriyor? Lozan için şunu söylüyor: *“Hemen hemen her konudaki Türk milliyetçi istekleri Lozan’da müttefikler tarafından kabul edilmiştir ve dünya tarihinde bir eşi olmayan bir olayla karşılaşmıştır. Yenilmiş, parçalanmış bir ulusun bu harabe içinden ayağa kalkması ve dünyanın en büyük uluslarıyla tam, eşit şartlar içinde karşı karşıya gelmesi ve büyük savaşın bu galiplerini dize getirerek her istediğini bunlara kabul ettirmesi şaşılacak bir şeydi”* Söylediği budur, bunu Toynbee söylüyor, biz söylemiyoruz ve Türkiye’yi bu Ermeni konusunda suçlayan insan söylüyor.

Anayasal Vatandaşlık

Şimdi bütün bunların sonucunda biz bir çağdaş cumhuriyet kuruyoruz, çağdaş devlet kuruyoruz ve daha önemlisi bir ulus kuruyoruz. Atatürk diyor ki 1922 yılının sonlarına doğru: *“Biz 2,5 yıl öncesine kadar bir ulus değildik”* Samsun’a çıktığı tarihi kas-
tediyor. 2,5 önceyse 19 Mayıs 1919, o tarihte biz ulus olduk diyor ve ondan sonra o ulus fikrine, Türk milleti fikrine dayanarak çağdaş bir Cumhuriyet kuruyor. Şimdi dikkat ediyoruz, birçok insan Türk milleti lafını ağzına almaktan çekiniyor. Bu millet şunu yapamaz, bu millet böyledir, bu millete bunu kabul ettiremezsiniz, o milletin adı ne? O milletin adı yok mu? Atatürk her vesileyle Türk milletinden bahsediyor, siz niye bahsetmiyorsunuz? Efendim, Anayasa yapacağız, ama Türk milleti demesek de olur. Ne diyeceğiz? Anayasal vatandaşlık, yani pasaportunuzda ne yazacak? Anayasal Türkiye vatandaşları, öyle mi yazacak? Vatandaşlık hanesi, milliyet hanesi vardır pasaportlarda, orada Türk yazmayacak, anayasal Türk vatandaşı, böyle bir şey olabilir mi? İspanya federal bir devlet, baskıların, valonların, vesaire filan çok farklı grupların mevcut olduğu bir ülke, fakat İspanyol Anayasasına baktığınız zaman 1. maddesi 1. satırında İspanyol milletinden bahsediyor, Alman milletinden, Fransız Anayasası öyle, İtalyan öyle, biz niye demeyecek mişiz? İşte bunlar, bu yaklaşımlar, bu zihniyetler maalesef adım adım bizi Lozan’ın gerisine götürüyor ve bizi cumhuriyetin değerlerinin gerisine götürüyor. O bakımdan bugünün Türkiye’inde dönüp de geçmişimize baktığımız zaman oradaki kazanımları kaybetmemek için büyük bir çaba göstermemiz lazım. Şimdi bugün açıyorsunuz gazeteleri, her gün Suriye’ye girdik, giriyoruz, askeri müdahale yaptık, yapıyoruz, hep bu havadisler.

Atatürk ne diyor? Savaş zorunlu ve hayati olmalıdır. Milleti harbi götürünce vicdanımla azap duymamalıyım. Öldüreceğiz diyenlere ölmeyeceğiz diye harbe girebiliriz, ancak milletin hayatı tehlikeye düşmedikçe savaş bir cinayettir. Şimdi biz bu Suriye'yle ilgili bunları tartışıyoruz. 7 Ekim 2003 tarihinde ne olduğunu hatırlayan var mı aranızda? 7 Ekim 2003 tarihinde hükümet Meclisten bir tezkere geçirdi. Çünkü Birleşmiş Milletlerin Bağdat'taki temsilcilik binası bombalandı, Amerikalılar takviye etmek ihtiyacını duydular koalisyon güçlerini, Türkiye'den asker istediler. Yani Kuzey Irak'ta terör tasfiye etmek için değil, Bağdat'ta, Bakuba'da, Tikrit'te savaşmak için düpedüz ve bu yetkiyi aldı hükümet Meclisten biliyor musunuz? Savaş hani bize yapılan bir saldırı olmadıkça cinayetti, düpedüz orada gidip Bağdat'ta, Bakuba'da biz savaşın içine girecektik. Nasıl oldu da kurtulduk bundan? Çünkü orada Şiiilerin lideri Sistani ve Kürtler istemediler Türk askerinin gelmesini, Amerikalılar onları karşısına almak istemedi, vazgeçti bizden asker istemekten, yoksa Türk askeri gidecekti, askerlerimiz Irak'ın çöllerinde şehit olacaktı. İşte bir Lozan dönemine bakın, Atatürk'ün o zamanki dünya görüşüne bakın, barış anlayışına, savaş anlayışına bakın -Sayın Soysal bahsetti, yurttan sulh, cihanda sulh diye- bir de şimdiki zihniyetlere bakın, yani sanki birisi bıraksa biz gideceğiz, Suriye ovalarını istila edeceğiz, Şam'a kadar gideceğiz. Yani Türkiye orada bir askeri müdahalenin öncülüğünü yapmaya hazır bir ülke görünümü sergiliyor. Bunu niçin yapıyorsunuz? Geçmişiniz böyle değil, Cumhuriyetimiz böyle bir felsefe üzerine kurulmuş, siz niçin bu felsefeden bu kadar uzaklaşıyorsunuz?

Şimdi bunların daha uzun anlatımları var, ama size iki cümle okuyacağım, gerisini zaten söylemeye de gerek yok. Bir tanesi şu: Bu mücadelenin sonunda ne oluyor? Efendim, herkes biliyor, Kurtuluş Savaşı'nı kazandık, çok güzel. Başka? Lozan'ı kazandık, büyük bir zaferdir. Güzel, başka ne yaptık? Dünyanın en büyük devletini dize getirdik siyasi açıdan ve İngiliz Başbakanı Lloyd George'u istifa etmek zorunda bıraktık. Hem de nasıl? Avam kamasına çıkıyor, Lloyd George aynen şöyle söylüyor: *"İnsanlık tarihinde dahiler pek ender görülür. Fakat kötü talip tanrı bir dâhiyi Türkiye'de dünyaya getirdi ve biz onunla çarpışmak zorunda kaldık. Mustafa Kemal gibi bir dâhiyi yenmemiz imkânsızdı"* diyor ve kürsüden inip istifa ediyor. İşte Atatürk'ün yaptığı bu, aynı şey Fransa'da oluyor. Fransızlar anlaşma imzalıyor 1921'de, Mecliste büyük bir eleştiri var. Başbakan Aris ... (76.18) yani nasıl imzalarsınız Türklerle böyle bir anlaşma filan diye, bunlar dağ başındaki haydutlardır diyor bazıları. Şimdi Başbakan çıkıyor kürsüye, diyor ki: *"Dağ başında haydutlar diye isimlendirdiğiniz kahraman Mustafa Kemal ve onun tüm askerleri burada olsalardı teker teker hepsinin heykellerini dikedik. Böylesine kahramanla bir anlaşma imzalamaktan gurur duyuyorum"* İşte Türkiye böyle bir devlet, Türkiye o devirde böyle bir devlet olmuş, bu kadar saygınlık kazanmış.

Şimdi bunu uzatacak vaktimiz yok biliyorum, size sadece bir küçük örnek daha bugünle bağlantılı olabilecek söyleyeceğim. Şunu tavsiye ediyorum, vaktiniz varsa Ankara'da Hukuk Fakültesinin açılışı vesilesiyle Atatürk'ün yaptığı konuşmayı okuyun ve orada Atatürk'ün hukuk anlayışını göreceksiniz, ama bir somut örnek vererek sözlerimi bitireceğim. Bugünkü gelişmelerle de bağlantı kurabilir isteyen

arkadaşlarımız, Tanin Gazetesi yazarı Lütfi Fikri Bey var. Lütfi Fikri Beyin evi araştırılmış, evinde bazı belgeler bulunmuş, suç unsurları bulunmuş tırnak içinde, bunu tutuklamışlar. Atatürk Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanına mektup yazıyor. Mektupta şunu söylüyor: *“İstiklal Mahkemesine verilmiş olanlar arasında Lütfi Fikri Beyin mahkeme safhalarını gazetelerden okudum. Adı geçenin fikirlerimiz ve davranışlarımızdan esas itibariyle farklı olan birtakım görüş ve eleştirilerini bu yolla öğrendim. Kanuni yollarla milletin meydana çıkan kesin iradesi devlet teşkilatı idare usulü hakkında Lütfi Fikri Beyin fikirlerine uymayan tecelliyatı nihayetinde göstermiştir. Şahsımın bertaraf edilmesi tahminlerini ve bu tahminlerin sonucu olmak üzere ileri sürdüğü düşünceleri -ki, Atatürk’ün şahsının bertaraf edilmesine dair düşünceleri varmış bu gazetecinin- bu düşüncelere karşı gerçek mahiyete uygun da olsa şahsen bir iddia öne sürmeye istekli değilim. Eğer yüksek mahkemece başka zeminde kanuni suçlama nedenleri mevcut değilse, yüce mahkemenin hoşgörüsünü celp etmek isterim”* İşte Atatürk bu, yani bir gazeteci tutuklanıyor, onun hakkında Atatürk’ün hayatına kastettiğine veya bu doğrultuda düşünceler sahibi olduğuna dair belgeler var. Atatürk diyor ki, ben şahsen şikâyetçi değilim ve hoşgörünüzü talep ediyorum diyor ve mahkeme de serbest bırakıyor. İşte o devirle bugünkü Türkiye’nin kıyaslamasını siz yapabilirsiniz. Benzerlik var mıdır, yok mudur, yoksa bazı filmlerde yazıldığı gibi bu benzerlik sadece bir tesadüften mi ibarettir, orasını bilemeyeceğim, ama biz onların evlatlarıyız, biz en büyük devletlere karşı Türkiye’nin, Türk milletinin haklarını ve çıkarlarını cesaretle, azimle koruyanların evlatlarıyız ve onların çizgisinden gitmek bizim boynumuzun borcudur.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Konuşmasının son cümlelerinde o günle bugün arasında benzerlik var mı, bunu dikkatlerinize sunuyorum, takdirlerinize sunuyorum dedi. Bana benzerlik var gibi geliyor bir başka boyutuyla. Şöyle ki, bugünlerde ünlü bir akademisyen bir gazetede yazdığı makalede, gazetenin tam sayfasını kapsayan makalede şöyle dedi özet olarak: **“Ben Hürriyet ve İtilafçuyum. Hürriyet ve İtilaf Partisinin politik kültüründen geliyorum, o kültürü benimsiyorum, bunu içselleştirdim. Bugün de işte filan parti o geleneğin bugünkü temsilcisi, o kültür ve siyasal geleneğin bana göre temsilcisi”** dedi. Hürriyet ve İtilaf Partisi Kurtuluş Savaşı sırasında olumsuz bir tavır sahibidir. Damat Ferit’in, Ali Kemal’in, Refi Cevat Ulunay’ın, Refik Halit Karay’ın aynı anlayış içinde iç içe olduğu bir yapılanmadır ve İngilizcidir, İngiliz yanlısıdır. O zamanki dünyanın patronu olan İngiltere yanlısı bir politika izler, kamuoyuna da teslimiyeti tavsiye eder. Aman bunlar güçlü kudretli devletlerdir, çarpışmayalım, kızdırmayalım, küstürmeyelim der, bugün böyle yani gazeteye tam sayfa makale yazacak, üstelik utanılacak bir şeyi, bir siyasal geleneği benimsediğini ve o geleneğin bugünkü temsilcisi olduğunu söyleyebiliyor. Demek ki Sayın Öymen, benzerlikler var.

Biz şimdi sözü Sayın Prof. Dr. Sibel Özel’e bırakıyoruz. Sibel Özel bizim baromuzun üyesi, Türkiye Barolar Birliği delegemiz, Baro Dergimizde çok önemli, çok dikkat çekici hukuk çevrelerinin, yargı çevrelerinin değil, kamuoyunun da dikkatini çekecek makalelere imza attı. Bu konuda çok önemli araştırmaları var. Biz sözü fazla uzatmadan buyurun Sayın Özel diyoruz.

Prof. Dr. Sibel ÖZEL
(Marmara Üni. Hukuk Fak. Devletler Özel
Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı)

Bu Lozan Konferansları her seferinde Lozan'ın değişik açılarını ele alıyor ve özellikle de günümüzdeki olaylarla bağlantısını kurarak değerlendirme yapmamızı sağlıyor. Lozan'ı tarihiyle bilmek çok önemli, neler olduğunu, nereden nereye geldiğini bilmek çok önemli, ama tarihi analitik bakışla inceleyip, günümüzle paralellik kurarak ve oradan aldığımız derslerle yorumlar çıkarmak da önemli bir başka konu olarak karşımıza çıkıyor.

Anadilde Savunma Hakkı mı?

Şimdi ben size çok spesifik bir konuyu işleyeceğim tebliğimde, çok güncel bir konu, o da mahkemelerde sanıkların anadilde savunma yapma hakkı var mıdır? Özellikle bu konu Lozan madde 39'a dayandırılarak ortaya konmaya çalışılıyor ve Lozan'ın böyle bir hakkı her Türk vatandaşına verdiği, yani Türkiye'de her Türk vatandaşı sanığın kendi anadilinde savunma hakkı olduğu iddia ediliyor. Acaba gerçek böyle mi, gerçekten Lozan'da böyle bir hak var mı ve en önemlisi de günümüz uluslararası hukuk açısından baktığımızda böylesi bir hak, demokratik bir hak olarak savunulabilir mi ve uluslararası düzenlemelerde yer bulabiliyor mu? Ben size bu sorunun cevabını vereceğim.

Şimdi Lozan meselesi çok ilginç, çünkü Lozan bizim kurucu antlaşmamız, ama bazı çevreler bundan çok rahatsız oluyorlar ve her fırsatta Lozan artık miadını doldurdu, geçmişte kalmış bir antlaşma, Lozan'ı aşmamız gerek deniliyor. Bu Avrupa Birliği müzakerelerinde de karşımıza çıkan bir argüman,

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi raporunda açık açık yazmıştır: “Lozan’ın aşılması gerekir” ibaresi var. Fakat çok ilginçtir, benim size bugün spesifik olarak anlatacağım bu anadilde savunma yapma meselesinde de Lozan’ı aşmak gerektiğini düşünen taraflar bile Lozan’dan böyle bir gerekçe bulmaya uğraşıyorlar. Yani Lozan’ı aşamıyorsan Lozan’ı kullan safhasındalar.

Lozan’da Azınlık Tanımı

Şimdi gerçekten Lozan’da böyle bir hak var mı, onu bir inceleyelim. Fakat buna geçmeden önce şunun altını çizmek istiyorum: Lozan madde 39’un da yer aldığı bölüm, yani 37 ile 45. maddeler azınlıkların korunmasına hizmet eden maddeler, yani eski dildeki başlığıyla ekalliyetlerin himayesi söz konusu ve burada yer alan bütün hükümler azınlık kategorisindeki kişilerin haklarını düzenliyor. Şimdi burada azınlık tanımıyla başlayalım isterseniz, çünkü Türkiye’de en çok karşımıza çıkan ve Türkiye’den değiştirmesini istediği konulardan biri olarak bu tanım geliyor. Çünkü azınlık hukuken ancak bir ülkenin kendi tarihsel gerçeklerine göre kabul ettiği bir grubu ifade etmektedir. Sosyolojik anlamda azınlık tanımı ile hukuki anlamda azınlık tanımı farklı olabilmektedir. Bu yüzden Lozan’da tıpkı Sevr’de olduğu gibi Türkiye’de ırk azınlığı, dil azınlığı ve din azınlığı yaratılmaya çalışıldı. Yani bu üç kıstasa binaen de azınlık tanımı oluşturup, azınlık haklarının bu kategorilere verilmesi istendi, ama Türk delegasyonu çok katı bir şekilde Türkiye’de Müslüman azınlık olamayacağını, tarihsel çerçevede sadece gayrimüslimlerin azınlık statüsünde olacağını ve farklı bir kıstasla azınlık tanımının kesinlikle kabul edilmeyeceğini vurguladı. Uzun tartışmalardan sonra Türkiye’nin tezi kabul edildi ve Lozan’da azınlıkların gayrimüs-

lim azınlık olduğu benimsendi. Yani Lozan’da azınlık tanımı yoktur gibi iddialar da var, hatta Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi raporunda da yazıyor. Lozan’daki azınlık tanımından vazgeçin diyerek yeni kriterlerle, aslında yeni kriter değil, yani Sevr’in kriterleriyle yeni azınlık kategorileri yaratılmaya çalışılıyor. Oysa Lozan çok açık, Lozan’daki kriter din bazlıdır. Yani Türkiye’de sadece gayrimüslimler, Yunanistan’da da Müslümanlar azınlık olarak kabul edilmiştir, onun dışında ırk azınlığı, yani etnik kökene dayanan bir azınlık ya da dil azınlığı, yani Türkçe’den farklı dil konuşanların bir azınlık statüsü oluşturması söz konusu değildir. Bu yüzden de Türkiye imzaladığı uluslararası sözleşmelerde de Lozan’a atıf yapar, yani çekince koymasına gerektiği yerde bu çekinceyi koyuyor ve Türkiye’de azınlıkların sadece Lozan’da kabul edildiği gibi gayrimüslim azınlık olduğunun altını çiziyor. İşte bu da eleştiri konusu oluyor, Türkiye’nin bu çekincelerini geri alması gerektiği, Lozan’daki kriterden vazgeçmesi gerektiği söyleniyor, ama tuhaftır ki, aynı kriter Yunanistan için de geçerli. Yunanistan’dan da Lozan’dan vazgeçmesi, yeni kriterlerle azınlık yaratması istenmiyor. Üstelik o bir AB üyesi.

Azınlık Hakları

Şimdi gelelim bu spesifik konuya, acaba Türkiye’de yargılama esnasında bir sanık istediği dilde, yani kendi anadili veya seçtiği herhangi bir dilde savunma yapma imkânına sahip midir? Lozan madde 39 buna dayanak teşkil eder mi? Şimdi tekrar ediyorum, Lozan 37-45. maddeler arasındaki fasıl azınlıklarla ilgili ve azınlıkların haklarıyla ilgili hükümlerdir. Şunu da kabul edelim, azınlıklar her ne kadar vatandaş olsalar da, vatandaşlığını taşıdığı devletin diğer çoğunluğuyla her zaman aynı hakla-

ra sahip olmadılar. Yani tarihsel süreç içinde azınlık haklarının gelişimi o kadar kolay olmadı, en temel insan haklarını dahi elde etmeleri uzun zaman aldı. İşte burada 37-45 arası fasılda azınlıkların diğer Türk vatandaşlarıyla aynı haklardan yararlanmaları, onlara ayrımcılık yapılmaması garanti altına alınmaya çalışılıyor. O yüzden de bazı maddelerde herkes veya bütün Türk uyrukları gibi kelimeler kullanılıyor. Yani her seferinde de gayrimüslim azınlık teriminin kullanılmasını zaten bekleyemeyiz, böyle temel insan haklarıyla ilgili konularda azınlıkların tekrar ediyorum, çoğunlukla eşit haklara kavuşmasını sağlamak için yer yer herkes veya bütün Türk uyrukları gibi terimler kullanılıyor. Bu kurallar herkesin inanç özgürlüğü, yaşam özgürlüğü olduğuna ilişkin temel insan haklarını garanti altına alan hükümler ve azınlık vatandaş olduğu için de elbette o da bu temel haklardan her vatandaş gibi yararlanacak, dolayısıyla azınlığı çoğunlukla eşit muameleye tabi tutan ve ayrımcılığı yasaklayan hükümler burada kendisini gösteriyor.

Şimdi gelelim 39. maddeye, aslında bizim konumuzla ilgili olan son fıkrası, ama ben bütün maddeden size biraz bahsetmek istiyorum. 39. maddenin ilk fıkrası şöyle: *“Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları Müslümanlarla özdeş, medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklar”*. Biraz önce söylediğim gibi burada açık açık Müslüman olmayan azınlık terimi kullanılmış maddenin girişinde, yani gayrimüslim azınlıklar diğer Türk vatandaşlarıyla, yani Müslümanlarla aynı medeni ve siyasi haklardan yararlanacaklar, eşitlik olacak. 2. fıkra: *“Bütün Türk halkı din farkı gözetilmeksizin yasalar önünde eşit olacak”* yani gayrimüslim azınlıklar farklı dinde oldukları için Müslüman çoğunluktan farklı

bir muameleye tabi tutulmayacaklar, yasa önünde herkes eşit olacak. 3. fıkra: “*Din, inanç veya mezhep farkı hiçbir Türk vatandaşının yurttaşlık ve siyasi haklardan yararlanmasına ve özellikle kamu hizmetlerinde çalışmasına, memurluğa ve yukarı dereceye ulaşmasına ya da türlü meslekleri ve teknik işleri yapmasına bir engel oluşturmayacak*”. Bakın görüyorsunuz, yine burada gayrimüslim azınlıklar, yani dinleri farklı olan Türk vatandaşları diğer Türk vatandaşlarıyla hiçbir şekilde din, mezhep ayrımı olmaksızın aynı siyasi ve medeni haklardan yararlanacaklar, kamu hizmetlerinde çalışmalarında bir ayrımcılık yapılmayacak, memurluğa girmelerinde veya yukarı derece, yani terfi etmelerinde de herhangi bir ayrımcılığa maruz bırakılmayacaklar.

Bir sonraki fıkraya geliyoruz: “*Herhangi bir Türk uyruklu kişinin gerek özel veya ticari ilişkiler, gerek din, basın ya da her türlü yayın alanında ve gerek sosyal toplantılarda herhangi bir dilin özgürce kullanılmasına karşı hiçbir kısıtlama getirilmeyecektir*” . Şimdi azınlıklar gayrimüslim azınlıklar, ama kabul edelim ki, gayrimüslim azınlıkların kendi dilleri Türkçe değil, dolayısıyla burada da bütün Türk vatandaşlarına azınlık ve çoğunluk olarak basında, yayın organlarında ya da kendi sosyal toplantılarında ya da dini seremonilerini gerçekleştirirken kendi dillerinin de kullanılmasına bir engel çıkmayacağını, bir kısıtlama getirilmeyeceğinin garantisi verilmiş.

Türkçe’den Başka Dil

Gelelim son fıkraya, yani bugün güncel olan fıkra: “*Resmi dil mevcut olmakla beraber Türkçe’den başka dil konuşan Türk vatandaşlarına mahkeme önünde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri hususunda kolaylık gösterilecektir*”. Öncelikle şunu belirteyim: Bu hüküm mahkeme önüne çıkan Türk

vatandaşlarının kendi anadilleriyle savunma yapma hakkı anlamına gelmemektedir. Madde azınlık haklarıyla ilgili ve azınlık haklarının kullanımıyla ilgili, burada da adil yargılanma hakkının bir gereğini görüyoruz. Çünkü adil yargılanma hakkı ilgili- nin mahkemede dinlenilmesini zorunlu kılmaktadır. Şimdi burada Türkçe'den başka bir dil konuşmak ibaresi geçiyor. Türkçe'den başka dil konuşmak demek Türkçe bilmemek demektir. Azınlıklar kendi anadillerinde ilköğretim hakkına sahip oldukları için Türkçe'ye yeterince vakıf olmama ihtimalleri mevcuttur. Dolayısıyla bu ihtimalde kendi dillerinde savunma yapabilmeleri için elbette onlara bir tercüman atanacak. Lozan anlaşması bu durumda olanlar için bir kolaylık gösterilmesini öngörmüştür. Dolayısıyla burada önemli olan Türkçe bilmeyen bir kişi için adil yargılanmanın gereği olarak kendi dilinde savunma yapmasına, bir tercüman atayarak imkân tanınması halidir. Tekrar ediyorum, burada önemli olan Türkçe bilmeyen bir kişi için adil yargılanmanın bir gereği olarak kendi dillerinde savunma yapmalarına imkân tanıyarak bir çevirmen atanması imkânıdır.

Batı Trakya Türkleri

Şimdi madde isteyen Türk vatandaşlarının istediği dilde savunma yapma hakkını ona vermemektedir. Lozan madde 39 fıkra sonun ne lafzi, ne de ruhi yorumu isteyen Türk vatandaşlarının istedikleri dilde, tercih ettikleri dilde mahkemede dinlenilmesini mümkün kılmamaktadır. Bu yorum Lozan'a taraf olan diğer devletler tarafından da bugüne kadar hiç ileri sürülmemiştir. Bakın, Lozan çok taraflı bir anlaşma, burada önemli olan bir de 45. madde var. 45. madde hükmü 39. maddeyi Yunanistan için de ele alan bir madde, yani 39. madde Yunanistan'da da Müslüman azınlık için geçerli olacak. Ben madde

45'i de size açıkça okuyayım: *“İşbu fasıldaki hükümlerle Türkiye'nin gayrimüslim azınlıklarına tanınan hukuk Yunanistan tarafından da kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlıklar için de tanınmıştır”* Bir kere bu şunu gösteriyor: Lozan madde 37-45 arası hükümler azınlıklarla ilgili hükümlerdir. Türkiye'de gayrimüslimler azınlık, Yunanistan'da da Müslümanlar azınlıktır, dolayısıyla aynı maddeler hem Yunanistan için geçerli, hem Türkiye için geçerli. Şimdi 39. maddeyi Türkiye'de yaşayan herkesi anadilinde savunma yapma hakkı olduğu şeklinde yorumlarsak, o zaman Yunanistan'da da herkesin kendi anadilinde savunma yapma hakkı ortaya çıkacak, yani böyle algılanması gerekecektir. Yunanistan'da Hıristiyan Makedonların, Ulakların, Arnavutların ve diğer anadili Yunanca olmayan herkesin mahkemede savunmasını kendi anadilinde yapması söz konusu olacak, ama Yunanistan'da hemen söyleyeyim, herkesin mahkemede kendi anadilinde savunma yapma hakkı kabul edilmemiştir ve hiçbir devlet de, yani Lozan'a taraf devletler de zaten Yunanistan'dan böyle bir talepte bulunmamıştır.

Türkiye AB'yle müzakere içerisinde, dolayısıyla AB ilerleme raporlarına baktığımızda da böyle bir durumu orada da görmüyoruz. Yani Türkiye'nin Lozan madde 39'u ihlal ettiğine ve özellikle mahkemelerde Kürt kökenli Türk vatandaşlarının Kürtçe savunma yapmalarına engel olmanın Lozan Antlaşmasına aykırı olduğuna dair bir ibare bulamazsınız. Çünkü yabancılar hukuka aykırı olan böyle bir yorumu bugüne kadar hiçbir zaman yapmamışlardır. Dolayısıyla Lozan'a taraf olan hiçbir devlet ya da AB üyesi herhangi bir ülke Türkiye'nin veya Yunanistan'ın herkese istediği dilde savunma hakkı vermeyerek, Lozan madde 39'u ihlal ettiğini öne sürmemişlerdir.

Böyle bir sav Lozan'a aykırıdır. Peki, Lozan'a aykırı olduğunu düşündüğümüz bu savın acaba uluslararası hukuktaki karşılığı nedir? Burada önemli birkaç sözleşmeden bahsedeceğim.

Anlamazsa ve Konuşamazsa

İlki Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, bunun 14. maddesinin 3. paragrafının F bendi mahkemede konuşulan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma imkânı getirmiştir. Aynı şekilde çok önemli bir başka sözleşme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 6, paragraf 3 bent E hükmü de duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir çevirmenin yardımından ücretsiz olarak yararlanma imkânı getirmiştir. Dolayısıyla her vatandaşın kendi anadilinde ya da kendi tercih ettiği bir dilde mahkemede dinlenilmesini mümkün kılan bir uluslararası düzenleme yoktur. Uluslararası düzenlemelere baktığımızda vatandaş veya yabancı hiç fark etmez, ayırım olmaksızın duruşmada kullanılan dili bilmeyen herkes için bir çevirmen atanacağı öngörüyor. Dolayısıyla kıstasımız budur, yani yargılamanın yapıldığı mahkemenin dilini anlayamıyorsa, konuşamıyorsa, o zaman elbette adil yargılanma hakkının gereği olarak kendisine ücretsiz bir çevirmen atanacaktır. Bizim ulusal hukukumuz da Avrupa Birliği hukukuyla uyum içerisinde.

Peki, bu açıdan ulusal hukukumuza bakarsak ne görüyoruz? CMK madde 202 fıkra 1. CMK 202'ye göre sanık veya mağdur meramını anlatabilecek ölçüde Türkçe bilmiyorsa, mahkeme tarafından atanan tercüman aracılığıyla duruşmadaki iddia ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar tercüme edilir. Dolayısıyla hukuk, yargılama dilini bilmeyenler için çevirmen atanmasını öngörmekte, ancak kişilerin

kendi anadillerinde veya kendi seçtikleri bir dilde savunma yapma hakkını garanti altına almamaktadır. Bir vatandaşın vatandaşlığını taşıdığı dili bilmesi bir vatandaşlık hakkıdır. Bakın dikkat edin, ben görev demiyorum, bir Türk vatandaşının, doğuştan Türk vatandaşının etnik kökeni ne olursa olsun, annesinden öğreneceği dil ne olursa olsun resmi dil Türkçeyi öğrenmesi onun hakkıdır. Bu husus devlet için de bir görevdir. Yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti doğuştan Türk vatandaşı olan herkese Türkçe öğretmek mecburiyetindedir. Burada hemen bir parantez açacağım, Türkiye’de bazı kesimler Türkçe öğretmeyi asimilasyon olarak görüyor. Türkçe öğretmek bu devletin görevidir ve Türkçe öğrenmek asla bir grubu asimile etmek anlamına gelmez. Çünkü Türkçe resmi dildir, iletişim dilimizdir, birbirimizi anlayabileceğimiz tek dildir. Bu açıdan tekrar ediyorum, her Türk vatandaşının Türkçe öğrenme hakkıdır, devletin de görevidir. Ancak maalesef bizim ülkemizde eğitim imkânından yoksun kaldığı için bazı kişilerin Türkçe öğrenememesi gibi bir vakıyayla da karşılaşyoruz. Açıkça söyleyeyim, bu daha ziyade kadınlarda gözüküyor. Çünkü erkekler bir şekilde askere gittiklerinde Türkçe öğreniyorlar veya bazı yörelerde erkek çocuklarına eğitimde kapılar açılıyor, ama kızların okutulmasına izin verilmiyor. Dolayısıyla böyle bir durumda Türkçe bilmeyen bir kişi için mahkemede elbette onun kendi bildiği dilde dinlenilmesi ve ücretsiz bir çevirmen atanması söz konusu olacak. Ancak Türkçe bilen, hatta üniversite mezunu, Türkçesi çok iyi olan kişinin ne Lozan’dan, ne uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan bir hakkı yoktur. Türkiye garip bir ülke oldu, demokratik haklar çiğnenirken ses çıkarmayanlar aslında demokratik hak olmayan bazı talepleri hakmış gibi öne sürüyorlar. Tekrar ediyorum, Türkçe bilen bir kişinin mahkeme-

de kendi anadili olan Kürtçe veya isim vermeyelim, başka bir dilde, istediği bir dilde İngilizce de olabilir, Fransızca da olabilir hiç fark etmez, kendi tercih ettiği dilde ifade verme hakkı bir demokratik hak değildir. Ne Lozan'dan böyle bir yorum çıkabilir, ne de uluslararası sözleşmelerden. Tekrar ediyorum, yabancılar da zaten böyle bir yorumu hiç dillendirmemişlerdir. Türkiye'de bu yorum öncelikle hukukçu olmayanlar tarafından dillendirildi, ondan sonra da Lozan'ı aşamıyorsan Lozan'dan yararlan düşüncesiyle Lozan'da da böyle bir şey var durumuna getirildi. Lozan'da böyle bir şey yok ve uluslararası düzenlemelerde de ki, CMK da bunun bir göstergesi, Türkçeyi anlayamayan, Türkçe konuşamayan, yani meramını Türkçe ifade edemeyecek kişiler için ücretsiz bir tercüman atanmasını öngörülmüştür.

Şimdi ikinci bir tur var, ama ben bu turda yine bir konuya değinmek istiyorum çok kısa olarak. Acaba anadilde eğitim bir temel insan hakkı mıdır? Bunun tartışmasına çok girmeyeceğim, fakat size Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararından bahsetmek istiyorum. Çünkü baskın medya Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından hoşuna gidenleri sürmanşet veriyor, ama bazı kararlara hiç değinmiyor. Oysa halkın bilgi edinme hakkı var ve bu bilgi edinme hakkını tabii ki medya yerine getirecek. Türkiye'yle ilgili veya Türkiye'nin de ilgilenebileceği konularda çıkan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının da basında hak ettiği yeri bulması gerekiyor. O yüzden ben size çok kısa olarak bir karardan bahsedeceğim, ikinci turda başka kararlara vaktimiz olursa girebiliriz. Acaba anadilde eğitim, yani bir ailenin çocuğuna kendi tercih ettiği dilde eğitim verilmesi için devletten talepte bulunması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde korunan bir hak mıdır?

Bir başka ifadeyle devlet ailenin tercih ettiği dilde eğitim vermezse, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlal eder mi? Şimdi bir davada Belçika vatandaşı başvuruçular Flamanca konuşulan bölgede Belçika devletinin Fransızca eğitim veren okul açmadığını, çocuğun anadilde eğitim alabilmesi için mecburen Fransızca konuşulan yere gitmek zorunda kaldıklarını, bunun da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu iddia ederek mahkemeye dava açtılar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde eğitimin örgütlenme tarzı ve desteklenmesi, ayrıca eğitimin yürütüleceği dille ilgili bir hüküm olmadığını, ulusal bir dilde veya dillerde eğitim verilmemesi halinde eğitim hakkının anlamının kalmayacağını belirtti. Mahkemeye göre 1. protokolün 2. maddesinin 2. cümlesinde eğitim hakkı güvenceye alınmamakta, bu hüküm devletlerin eğitim ve öğretim alanında anne-babaların dil tercihlerine değil, sadece dinsel ve felsefi inançlarına saygı gösterme yükümlülüğü göstermektedir. Ben size o maddeyi de okuyayım, çünkü eğitim hakkı bu 1. protokolün 2. maddesinde yer alıyor, şöyle diyor: *“Hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde anne-babanın bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir”*. Yani devletin saygı göstereceği hak, anne-babanın kendi dini ve felsefi inançlarına göre eğitimin yapılmasına saygı hakkı, yoksa anne-babanın tercih ettiği dilde eğitim yapılması bu maddede, bu sözleşmede yer almıyor. Mahkeme bunu açıkça vurguluyor. Dinsel ve felsefi inançlar terimlerini dil tercihlerini kapsayacak şekilde genişletmek, bu terimlerin anlamını zorlamak ve sözleşmede olmayan bir şeyi sözleşmeye ithal etmek anlamına gelir diyor. Gerçekten

de böyle, çünkü gördünüz, maddede bu yok. Mahkeme sözleşmeye taraf devlet egemenliği yetkisi içinde bulunan kimselerin kamu makamlarının belli türde eğitim sistemi kurmasını isteyemeyeceğini de vurguluyor ve davayı reddediyor. Görüldüğü üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi eğitim hakkının anne-babanın tercih ettiği dilde çocuklarına eğitim vermesi anlamına gelmediğini çok açık bir şekilde belirtiyor. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve ek protokollerde devletin kendi dilinden başka bir dilde, yani anne-babanın tercih ettiği bir dilde eğitim vermesi yükümlülüğü getirilmemiştir. Mahkeme bunun altını açıkça çiziyor. Anadilde eğitim hakkı sözleşme kapsamının dışındadır ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin garanti altına aldığı temel haklar arasında yer almamaktadır.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Şimdi ilk turumuzun son konuşmacısı bir başka ve çok ilginç boyuta, Lozan görüşmeleri sürecinde yaşanan bir başka boyuta dikkat çekecek. Söz sırası şimdi Sayın Osman Selim Kocahanoğlu'nda, buyurun...

Osman Selim KOCAHANOĞLU (Araştırmacı Yazar)

Bu Lozan kelimesi, Lozan bir kelime, bir Őehir, ismi İsviçre'de bir Őehir ismi, nedense bana Erzurum gibi, Konya gibi, Kayseri gibi, Van gibi, Trabzon gibi bir isim geliyor, Tũrkçe isim geliyor, Kayseri gibi yani veya doğduğum kŕy gibi Lozan. Hatta yabancı orijinal yazımını bile kimse imlasını dũřũnmez, Lozan, Tũrkçeleřtirilmiř bir kelime gibi Lozan kelimesi, neden acaba bu diye insan kendi kendine sorabilir değil mi? Lozan ne kadar kolay telaffuz, hatta benim yayıncı arkadaşımın ismi de Lozan, babası oğlunun ismini Lozan koymuş. Lozan kaynak mesela, adı Lozan, soyadı Kaynak, yayınevi var. Şimdi bu Lozan kelimesi iimize o kadar gũzel sinmiş ki, işte bu nereden geliyor? Tũrkiye Cumhuriyetinin temellerini kuran anlaşma orada imzalandığı için, o Őehir o kadar içselleştirilmiş ki içimizde kelime olarak, kavram olarak, sanki ŕz varlığımız gibi olmuş ve anlaşmaya da Lozan Anlaşması demişiz. ũnkũ Lozan Anlaşması gerçekten şu anda içinde yaşadığımız devletin, milletin temelini oluşturan, anayasasını oluşturan anlaşmanın adını aldığı için, orada imzalanmıştır, orada almıştır.

Başkan İsmet Paşa

Şimdi bu kısa girişten sonra ben de Şimdi o gũnlerde Lozan'ı falan bırakalım da, ben biraz Ankara'ya geleyim, Mustafa Kemal'e geleyim, İsmet Paşaya geleyim. Ankara'da kim vardı o zaman? 20 000 nũfuslu Ankara kasabasıydı Tũrkiye Cumhuriyeti, o zaman Cumhuriyet de yoktu daha. İsmet Paşa Lozan'a giderken Ankara'da Tũrkiye Bũyũk Millet Meclisi hũkũmeti vardı, devletin adı falan

yoktu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin reisi vardı Mustafa Kemal, hükümet yoktu, heyeti vekile vardı. Heyeti vekile diyorduk, başkanı da başvekili Rauf Orbay'dı. İsmet Paşa garp cephesi kumandanıydı daha Lozan falan konuşulmadan, hariciye vekilimiz de **Yusuf Kemal Tengirşenk**'ti. Şimdi müttefikler itilaf devletleri bizi Lozan'a davet ettikleri zaman işte Ankara hükümet kadromuz buydu, ama Türk ordusu muzaffer bir orduydu. Yunanı denize dökmüş, Çanakkale boğazına kadar gelmiş, Harnington hemen telgraf çekiyor: *"Aman bu ordu Çanakkale'ye geldi, bizimkilerle Çanakkale İngilizlerin elinde boğaz o sırada, lütfen bu askerinizi geri çekin"* Harnington yalvarmaya başlıyor. Yani o ortamda işte Mustafa Kemal'in Ankara hükümetinin moralinin en zirvede olduğu bir ortamda bizi Lozan'a davet ettiler. Yani Lozan'ın öbür adına kurtlar sofrası diyebilirsiniz. Bizi kurtlar sofrasına davet ettiler. Orada parçalayacaklar, yiyecekler, bizimle konuşacaklar, isteklerini dikte ettirecekler. İlk itilaf nerede çıktı? Lozan'a kim baş delege olacak? Lozan'a gidilecek de, bütün devletlerin hariciye vekilleri gidiyor. Adet, usul öyle, bizim de hariciye vekilimiz Yusuf Kemal Tengirşenk var, o gidebilir tabii, ama İsmet Paşa'ya nasip oluyor bu. Baş delegasyon başkanlığı İsmet Paşa, İsmet Paşa'yı kuran Mustafa Kemal, bir tarafta Rauf Bey bekliyor. Rauf Bey Mondros'taki ezikliği gidermek için giderse Lozan'dan bir zafer elde edecek, onu bekliyor, umuyor yani. Başvekil, ama hariciye vekilliği de üzerine verilebilir, gidebilir Lozan'a, bir tarafta Lozan delegasyonluğu Rauf Bey bekliyor, bir tarafta Bursa'da oluyor bu, yanında Karabekir var Mustafa Kemal Paşanın, Karabekir Paşa yeni gelmiş Erzurum'dan, o da umuyor delegasyon başkanlığını. Niye umuyor? Çünkü ben Gümrü Anlaşması'nı imzaladım, benim bir tecrübem var, aynı zamanda şark cephesi

fatihyim, kumandaniyim, benim gitmem münasip, o da öyle umuyor tabii, herkes bir şey umuyor. Yusuf Kemal Tengirşenk de orada, onun doğal hakkı, ama o sessiz duruyor. Mustafa Kemal düşünüyor, taşıyor, ama İsmet Paşa'nın bir özelliği var, Muddanya Konferansı'nı idare etmiş ve çok güzel de idare etmiş mütevazı bir insan. Anılarında diyor ki İsmet Paşa: *“Aklımın ucundan bile geçmedi Lozan delegasyon başkanlığı, ben cephede bulunmuş bir adamım, muzaffer garp cephesi kumandaniyim, ordumun başındayım, Mustafa Kemal'in emrindeyim”* Adamın aklının ucundan bile geçmiyor, asker adam, iyi bir kurmay, komutan adam, işti bu. Mustafa Kemal kararını veriyor. Lozan delegasyon başkanı İsmet Paşa kafasında veriyor ve Bursa'dan telgraf çekiyor Ankara'ya: *“Yusuf Kemal Tengirşenk, lütfen siz istifa edin ve İsmet Paşanın da hariciye vekili olması için teklif verin”* diyor. İsmet Paşa bir günde hem hariciye vekili oluyor, hem de Lozan delegasyon başkanı. Bir gün önce batı cephesi kumandanı olan bir adam artık askerliği sona eriyor, siyasetçi oluyor. Hem hariciye vekili, hem Lozan baş delege-si, Lozan hikayesi böyle başlıyor. Tabii Lozan hikayesi değerli üstatlarım oraya değinmediler, 9 aylık bir süredir arkadaşlar, bir inkıtaa uğramış, kesilmiş-tir, 21 Kasımda İsmet Paşa gitti delegasyon başkanı seçildikten sonra yanında iki tane güzel kadromuz var, 30-40 kişilik bir kadro var. Fakat iki önemli yardımcı var; biri Rıza Nur, öbürü Hasan Saka. Gidiyorlar tabii, 20 Kasımda orada biliyor, İsmet Paşa 3 gün önce gitmiş tedbirli bir adam, trenle gidiyor Köstence'de, 3 gün önce varıyor Lozan'a ki, Lord Curzon gelmiyor. Açılış günü belli olduğu halde gelmiyor, 3 gün erteleniyor, İsmet Paşa bu 3 günde ne yapsın İsviçre'de? Paris'e gidiyor. Franklyn Bolin diyor ki ona gel burada, çünkü Paris Anlaşmasını im-

zalamışlar Ankara'da arkadaş olmuşlar, dost olmuşlar, biri asker, biri diplomat, Fransız diplomat Paris'e davet ediyor birkaç gün misafir edeyim diye. Oraya gidiyor, orada İsmet Paşa sığağı sığağına cepheden gitmiş adam, politika, siyaset, diplomasi falan fazla bildiği yok, orada ilk defa deneyecek kendi kendini. Orada Franklyn Bolin diyor ki buna: *"İsmet Bey, hiç çekinme. Şimdi senin karşına Lord Curzon gelecek, şu gelecek, bunların hepsi palavracıdır. Bunların hepsi iyi diplomattık, çok güzel laf yaparlar, ama bir şey bilmezler, cahiller bunlar. Ne yapacaksın sen? Bunların üstüne üstüne gideceksin. Onlar sana gelmeyecek sen üstüne gideceksin bunların, hücumu sen yapacaksın daima"* İsmet Paşa bunu anılarında yazıyor: *"Ben bunu Lozan'da tatbik ettim bu öğüdü, ondan sonra siyasi hayatımın her tarafında da tatbik ettim bunu, örnek aldım"* Yani diyelim sonraki Demokrat Parti mücadelesini falan gösteriyor, ima ediyor galiba.

İsmet Paşa Lozan dediğimiz konferans kesintiyle iki dönemle birlikte tam 9 aya yakın sürmüştür ve 21 Kasımda başlıyor çetin mücadeleler, İsmet Paşa'nın karşısında kurt politikacılar, usta diplomatlar, her türlü diplomasi hilesini bilen adamlar, bir de güçlü insanlar, ama demin üstadımın dediği gibi İsmet Paşa eşit dişe diş orada çarpışmak üzere gidiyor. Hiç küçük devlet havasına kendini kaptırdığı falan yok. Açılış konuşmasında bile Lord Curzon'a söz veriyorlar, bu yok, hayır, ben de konuşacağım diyor ve bunu da davet etmek zorunda kalıyorlar. İsmet Paşa'nın bu Lozan hakkında akademik bir çalışmam yok benim, fazla da yok, ama 50-60 kitap karıştırdım, ne kadar akademik makale varsa iyi-kötü yazmaya çalıştım. Fakat İsmet Paşa zannedilenler kadar, yazılanlar kadar değil, bence çok değerli bir diplomasi

tecrübesi geçirmiş, diplomatlık da yapmış bir adam. Çünkü İsmet Paşa hakkında sadece bizim yerli literatürümüz değil, yabancı bir sürü Lozan’da bulunan insanın yazdıkları anılar da var, çevrilmiş bunlar, hepsini biliyoruz. Bunların içinde İsmet Paşa’ya çok lütufkâr, çok iyilik sever ve diplomasi yönünü öne çıkaran, biraz kulağı ağır duyar, ama çok zekidir falan da diyen bir sürü söz var, davranış var, yazı var, kitap var, büyükelçi anıları falan var. Yani bu ortamda ben İsmet Paşa’nın Ankara’da cereyan eden şeyler burada konuşulmadı. Zaman da kısa, önce kısaca söyleyeyim, Lozan’da anlaşma olmadı. İngilizler bir proje verdiler 4 Şubatta en son projelerini verdiler. Bir sürü tartışmalardan, alt komitelerden, üst komitelerden sonra en sonunda bize bir proje verdiler ve bu projeyi İsmet Paşa kabul etmedi ve kesildi anlaşma, Lozan kesildi. Lord Curzon gitti, İsmet Paşa’dan önce gitti, İsmet Paşa da döndü, Ankara’ya geldi. Burada Ankara’da 21 Şubat, 27 Şubat, 4, 5, 6, 7, 8 Mart olmak üzere en az bir hafta arka arkaya, üst üste Türkiye Büyük Millet Meclisi gece sabaha kadar bu projeyi tartıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi gece sabahlara kadar böyle elektrik falan yok, gaz lambası var, onun altında sabahlara kadar bu Lozan tartışıldı. Sağ tartıştı, sol tartıştı, anlaşmalar tartışıldı, Mustafa Kemal, Rauf Bey, İsmet Paşa, Hasan Saka, Rıza Nur herkes konuştu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde 60 kişilik bir ikinci grup vardı. Buna biz muhalif grup diyoruz, yani Lozan’a karşı olan, Lozan’ın projesine karşı olan grup. Tabii 170 kişilik bir önergeyle zaten güvenoyu verildi. Bir de birinci grup vardı. 172 kişi diyorum, 60 kişi diyorum. İkinci grup muhafazakâr grup Hüseyin Avni’nin başını çektiği, Ali Şükrü’nün başını çektiği, Yusuf Ziya Bey var Bitlis mebusu, bu üç kişi önemlidir bunlar. Bunların başını çektiği insanlar tabii bu görüşmeler

sırasında çoğunluk Mustafa Kemal'in arkasında birinci grup, bunlar istiyorlar ki, fazla uzamasın, fazla tartışma geçmesin, kolaylıkla halledilsin, ama ikinci grubun duracağı yok.

Nihayet Mustafa Kemal Paşa'yla çok hatıratla birbirine tabanca çekti falan diyorlar, Ali Şükrü Bey çok ilginç bir tartışma geçti tabii orada, Mustafa Kemal onun üzerine yürüdü, o onun üzerine yürüdü, bu bütün anılarda geçiyor, yani doğrudur bu olay. Ali Fuat Cebesoy da Meclis ikinci reisi, o da kürsüden oturumları idare ediyor. O kadar kavga şiddetleniyor ki, riyaset masasındaki zili, çanı Ali Fuat Paşa ancak kavganın ortasına fırlatıp atarak ve tatil ederek oturumu böylece idare ediyor. Yani bu kavgalı oturum da böyle cereyan ediyor Türkiye Büyük Millet Meclisinde, ama nihayetinde zorla da olsa, yani zorla da değil, zaten 60 kişiye 170 kişi, yani tarafların güç dengesi, oy dengesi böyle ve delegasyona ikinci grup diyor ki, bu delegasyonun işi bitmiştir, bu delegasyon vatanı satıyor. Bu ifade Ali Şükrü Beyin ifadesidir. Bunlar bir Siyonist oyuna kurban gidiyor, bunlar İngiliz emperyalizmi oyununa gidiyor, vatan da satılıyor. Vatan da satıldığı yer Musul meselesi tabii, hep şimdi detaylı anlatamıyoruz burada, Musul misakı millinin dışında kalıyor, daha doğrusu bu Lozan projesinin dışında görülüyor. Cemiyeti Akvama havale edelim diyorlar İngilizler, şimdilik anlaşmıyorum. Bunu Mustafa Kemal de kabul ediyor, bir ihtilaf konusu bu, bundan dolayı da bunlar vatanı satıyor, vatanın toprağını satıyorlar ve arkada bir arka planda Siyonist bir oyun var, hahambaşı Naum Efendi var orada, o da gitmişti güya Lord Curzon'la işi pişirmiş, hilafet de, Cumhuriyet de bunların neticesidir.

Şimdi bu lafları arkadaşlar şunun için söylüyorum, bu laflar mahalle dedikodusu, avam lafı, ama

şu anda sağ literatürün bütün kitaplarında bunlar yazılı. “Lozan Hezimet mi Zafer mi” diyen kitapların içinde yazılı. Bu kültür şu anda merak etmeyin, bu kültür şimdi yüksek rakımlı tepelerde, iktidarda, Lozan’a ihanet diyen kültür 50 sene, 60 sene yaza yaza, çize çize şimdi yüksek rakımlı tepelerde gelmiş bir kültür, onun için önemlidir. Yoksa Kadir Mısırlıoğlu yazdığı için değil, yoksa tarihi realiteyle, siyasi realiteyle, diplomasiyle uyuştugu için, realiteye uygun olduğu için, tarihimize uygun olduğu için değil, ama o kültür işte Lozan zaferimiz, bunun arkasında Cumhuriyetin arkasında İngiliz oyunu var, hilafetin arkasında İngiltere oyunu var. Lozan da zaten Lord Curzon Haim Naum Efendiyi Türkiye’ye göndermiş, Mustafa Kemal’le gizlice İzmir’de görüşmüş, bir de yer de var. Şahit yok, tarih yok, anı yok, hatırat yok, bir not yok, belge yok, vesika yok, ama sağ kültür bunu kitabına yazar. Onu okuyan da inanır. Ben tenzih ediyorum sizden, şimdi hükümetin kabinesinde bir bakanla şurada konuşsak bunu söyler, inanın, yani bilinçaltında, o kültürün bilinçaltında bu var. Böyle gelmiş, gidiyorlar.

Şimdi konuyu dağıtmadan özür dileyerek bir belge okuyarak huzurunuzdan ayrılmak istiyorum. Değerli hocam burasını demin mülkiyenin kürsüsü gibi güzel güzel kullandı Mümtaz Hocam, mülkiyede ders anlattığı gibi güzel güzel kullandı. Şimdi ben bir belge okumak istiyorum izninizle, bu okuyacağım belge İsmet Paşa Lozan’da kurtlar sofrasında gece gündüz adamlar saat uyumamışlar, gece saat sabaha karşı 04.00’te Mustafa Kemal’a İsmet telgraf çekiyor buraya, öyle günlerdi yani. Bak, İstanbul’da ne oluyor? Bir de şunu söyleyeyim, biz Lozan Anlaşması’nı İsmet Paşa imzalamaya gittiğinde şu andaki İstanbul işgal altındaydı, Türkiye toprağı de-

ğildi bu İstanbul, bunu bilelim. İngiliz işgalindeydi, Anadolu tarafı Fransız ordusunun denetiminde zaten Selimiye Kışlası, bu taraf da bir kısmı İtalyan, bir kısmı İngilizlerin elindeydi, Vahdettin yurtdışına kaçmış durumdaydı, halife efendimiz vardı, Abdülmecit Efendi İstanbul'da.

Baro Başkanı Lütfi Fikri

Şunu da söyleyeyim çivileme Hüseyin Beye, madem baro'dan, Bizde 1923 yılında cumhuriyete, 1924 yılında hilafetin kaldırılmasına, yani kaldırılmasını istemeyen Ankara'ya karşı çıkan kimdi biliyor musunuz? İstanbul Barosu ve Lütfü Fikri Beydi Baro Başkanı, ondan sonra Lütfi Fikri Bey Feridun Fikri ailesi Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey değerli bir adam, Fransa'da okumuş, Sorbonne'da okumuş iyi bir hukukçu. Bekir Sami ayrı, Lütfi Fikri Bey İstanbul Barosu'nun başkanıydı, buraya İstiklal Mahkemesi geldi onun için 1924'te, Hüseyin Cahit de bunu mahkûm ettiler. Sonra demin Onur Bey söyledi, Mustafa Kemal Paşa devreye girerek onu kısa zamanda kurtardılar İstiklal Mahkemesinin elinden, yoksa bura İstanbul işgal altında olduğu için sanıyorum bundan dolayı İstanbul Barosu da artık o mu, başka sebep mi, avukat nedir bilmiyorum, bura işgal altında, Anadolu'nun hâkimiyetine tam girmiş değil, Ankara hükümetinin elinde değil diyelim, dolayısıyla baro başkanı Lütfi Fikri Bey ve baro heyeti neyse, Cumhuriyet ilan edilmeden önce Cumhuriyetin aleyhine bir bildiri yayınladılar. Ondan sonra halife istifa ediyor. Bir dedikoducu var, Ağa Han'ın mektupları gelince, Ağa Han'ın mektuplarını destekledi Lütfü Fikri Bey, zaten cebeli bereket mevzusu bundan dolayı geldi İhsan Bey, İstiklal Mahkemesi geldi buraya, şimdi Güzel Sanatlar Akademisinin oradaki binaya yerleşti ve bunu mahkûm etti. Lütfi Fikri Beyi

mahkûm etti. Sonra da Mustafa Kemal Paşanın devreye girmesiyle halletti.

Bir Resim ve Bildiri

Şimdi o belgeyi okumak istiyorum özür dileyerek size: Bu belge 1923 yılının Şubat ayında İstanbul'da medreselerin duvarlarına asılıyor. Bu resimli bir bildiri, üzerinde bir fotoğraf var. Fotoğrafta Mustafa Kemal Paşa, yanında Latife Hanım, onun yanında Recep Peker, onun yanında da yaveri var, böyle çekilmiş bir fotoğraf var. Bunu Fransa'daki dergi çekmiş, İllüstrasyon Dergisi çekmiş, bizimkiler de o dergiden alıyorlar. Böyle Mustafa Kemal'in otururken arkadaşlar çekilmiş normal bir fotoğraf, ama Latife Hanım fotoğrafı var. Latife Hanım ayağını ayağının üstüne atmış, böyle bir görüntü, bir de Fethi Okyar var orada, böyle bir fotoğraf. Şimdi bildiri metni bu fotoğraf üstüne koymuş, altına yazıyor, ne demek istediğini yazıyor. Şimdi okuyacağım bildiri kısa, ama o işte, yani buradan Osmanlı toplumunun, muhafazakâr toplumun artık ne diyeceksek o devirdeki hilafeti destekleyen toplumun, saltanatı destekleyen toplumun zihin arkasını veya Mustafa Kemal'i kafir ilan etmek isteyen zihniyetin zihin arkasını burada okuyacağız. Bu onun için önemli yani, bunu eski gazetecilerden Feridun Kandemir fotoğrafı şekilde yayınladı. Bu uydurma falan değil, realitedir, Yakın Tarihimiz Dergisinde çıkmış bir şeydir bu, haberi de vardır. Şimdi bu bildiri Osmanlı İhtilal Komitesi adı da altındaki imza da, Osmanlı İhtilal Komitesi bir komite, kiminse bu yok. Tabii sonradan anlaşıldı bu da, onu söylemeyeceğim.

“*Ey Müslüman kardeş*, -bildiri hitap ediyor şimdi vatandaşa, İstanbul halkına veya Türk halkına. Mustafa Kemal Ankara'da, İsmet Paşa Lozan'da, böyle bir ortamda- *ey bedbaht millet*, -bildirinin belagati da

çok güçlü, vaaz üslubunda belagati de güçlü, hitabeti de güçlü, sanki hutbe gibi mübarek, öyle güzel yazılmış kim yazdıysa, imzası yok tabii- *sen kanınla, canınla, malınla çalışarak verdiğin kurbanlara mukabil elhamdülillah Anadolu'nu kurtardın.* -sanki kendileri kurtarmış gibi, bunlar Anzavur takımı halbuki- *Fakat padişahımızın makamını bin hile ve desiseyle gasp eden ve hilafeti uzmaya kafircesine tekmeler atan Mustafa Kemal'i gör, hele şu resimdeki biçare karısını dikkat gözüyle bak.* -Latife Hanımı kastediyor orada, ayak ayak üstüne atarak oturmuş ya kadıncağız, onu kastediyor- *Hicabından yerlere İslamiyet ve milliyet namına yerlere geç ve geçtikçe geç. Senin ismet ocağına, namus yuvana sokulan cinayetleri, denaetleri gör* -O fotoğraftaki Latife Hanım pozisyonunu kınamak istiyor adam- *Ey ümmeti Muhammed, Kur'an'ın emirlerine sırt çeviren, İslam ve milli muaşeret adabını ayaklar altına alan, düşman Ankara kapılarındaiken gazilik ve müşirlik peşinde koşan, yarın senin karın ve kızının ne durumlara düşürüleceğini, ırz ve namusunun mubah kılınacağını düşün. Vicdanına kulak ver, dininin, namusunun ne kıratta bir millet reisi elinde oyuncak olduğunu anla. Ey dindaş, fazla söz hacet yok, din ve ırk ocağımızın ta mahremine kadar uzanan bu eli bugün kırmazsan, dinine, Kur'an'ına, ırz ve namusuna ölünceye kadar veda et"*

Bildiri böyle bitiyor, bildirinin aslı bu. Bu bildiri Lozan düşüncesine, Mustafa Kemal düşüncesine.

Yani arka planda şunu söylemek istiyorum: Bir tarafta devletin şekillenmesini, bağımsızlığını, ulusal egemenliğini kurtarmak için biz Lozan'da, Ankara'da mücadele ediyoruz, bir tarafta da arka planda da halkın zihinsel dünyasında da neler oluyor, neler yaşanıyor, bu bildiri onu gösteriyor. Bir ufak bir şey

daha, Mustafa Kemal Paşa İzmir’de yanında Karabekir Paşa da var, Ankara’da bu Lozan’ın kesildiği haberini orada alıyorlar zaten, İsmet Paşa’nın telgrafı oraya geliyor İzmir’e, efendim, konferans kesildi, kapandı, ben artık dönüyorum diyor, orada alıyorlar haberi. O sırada ikinci grup ne yapıyordu? Bakın, Türkiye Büyük Millet Meclisine Ankara’da bir önerge vermişler. Ali Fuat Paşa Meclisi yönetiyor, eğer Mustafa Kemal Paşa siyaseti bırakıp bir köşeye çekilirse, kendisine bir saray ömrü boyunca tahsisatı mesureden tahsisat, yanında cariyeler, bırakın Türkiye Büyük Millet Meclisi böyle bir kanun teklifi veriyor Ankara’da, önerge veriliyor ilk defa. Ali Fuat Paşa bu önergeyi işleme koymadan İzmir’e soruyor. Paşam, böyle böyle geldi, ben ne yapayım? Bunu soruyor. Tabii bunun daha fazla detayı ben Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıtlarına baktım, o gün, hafta ne böyle bir önerge gelmiş, yok, ama demek ki, bu resmiyete konulmamış bir önerge. Ali Fuat Paşa bunu yazdığına göre, Karabekir doğruladığına göre, Karabekir yazıyor bunu, bu telgrafı Mustafa Kemal Karabekir’e vermiş. Al Paşa, buna sen cevap ver. Baktım diyor, o da demiş ki, Paşam, şimdi lüzumsuz, boş verin. Hele şu Lozan Anlaşması imzalsın, ondan sonra siz gereğini yaparsınız zaten. İstiyorlar ki, her şeyi bırakıp gitsin de, Meclis’in yönetimi bize kalsın. Tabii bunların hiçbirini gerçekleştiriyor.

Şimdi ben o zaman size veda etmek zorundayım, benim konularım derin ve çok, şu kadar bir not vereyim. Benim çok yakında iki ay sonra “Atatürk ve Rauf Orbay Kavgası” diye bir kitabım çıkıyor. Rauf Orbay Lozan Anlaşması’nın başından sonuna kadar başvekil olduğu için ve Lozan bölümünde de bu konu işlendiği için bu kitabın da aynı zamanda bir bölümü oluyor bu anlattığım bölüm çıkacak ki-

tabın, zaten İsmet Paşa Ankara'ya geldi, Rauf Bey de Başbakanlıktan istifa etti arkadaşlar, tamam mı? Mustafa Kemal dedi ki, birkaç gün dur, İsmet gelsin, karşılayalım, ondan sonra istifa et. 4 Ağustos 1923. Rauf Bey dedi ki: *“Ben onun yüzünü bile görmek istemiyorum”* ve Sivas'a gitti. İsmet Paşa Lozan'ın kahramanı olarak imzalayıp Ankara'ya döndüğünde devletin başvekili Ankara'da yok. Bu Lozan'ın neticesi de böyle oldu işte.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Osman Selim Beyin yine çok önemli kitaplarından bahsetmiştim ilk konuşmamda. Bu müjdelediği kitabı da 2 ay sonra çıkacak. Atatürk'ün üç muhalifi serisinin ikinci kitabı oluyor. İlki *“Kazım Karabekir”*di. Ben de okudum, çok yararlandım. Demin bir cevap hakkı doğmuştu, kısaca belirtmek istiyorum. Tabii İstanbul işgal altında, Mütareke İstanbul'u. Mütareke İstanbul'unda Damat Feritler var, Ali Kemaller var, Said Mollalar var, Şeyhülislam Mustafa Sabri var, Şeyhülislam Dürriyade Abdullah var, Mustafa Kemal ve arkadaşları için; ***“Bunları her Müslümanın öldürmesi dini bir vecibedir”*** diye fetvalar düzenleyen kişiler var. Böyle bir mütareke İstanbul'u işgal çizmeleri altında, yabancı güçlerin böyle dünyanın en kudretli devletlerinin askerlerinin sokaklarını arşınladığı bir İstanbul'daki mütareke atmosferi, o teslimiyet atmosferi, o zehirli atmosfer tabii kişileri ve kurumları da etkiliyor. İşgal güçlerine bağlı olmak isteyen, öyle bir psikoloji geliştiren insanlar sonsuza kadar o kudretli efendinin dünyayı veya bir bölgeyi yöneteceğini ve hükmedeceğini sanırlar. Böyle bir psikoloji içinde ona tabi olmayı garanti, sigorta sayarlar. İstanbul'un böyle entelektüelleri, mütareke münevverleri oldu o dönemde. Muhakkak ki İstanbul'da bu işgalden ıstırap duyan çok geniş bir kesim var tabii, buna tepki gösterenler var, yeraltında milli mücadeleye

destek olanlar var, ama İstanbul’un kreması diyelim, İstanbul’dan nemalananlar diyelim, Boğaziçi’nin iki yakasındaki köşklerde, yalılarda oturanlar diyelim böyle, o zamanki sistemin ve statükonun kreması işgalden pek de şikâyetçi olmadılar. Hatta İstanbul’da davet verdiklerinde, yalılarındaki, köşklerindeki, kasırlarındaki partiyi İngilizler şereflendirirse play off birinci lig, İngiliz gelmezse Fransız’la idare ediyorlar, Fransız lütfetmezse, teşrif etmezse İtalyan’la eh o da idare eder falan diyorlar, böyle bir teslimiyet ruhu milli mücadeleden sonra Ankara’ya da gitmek, oradan da nemalanmak yeni iktidarın çevresinde de parazit gibi hemen yerleşmek istemiştir. Bu böyle bir çerçeve içinde o atmosferle ilgili olarak değerlendirmek lazım.

Ben tabii hocama söz vermeden önce çok kısa olarak Atatürk’ün Lozan’la ilgili şu sözünü, netice olarak Lozan’la ilgili kanaatini belirten birkaç cümle belirtmek isterim: **“Muhterem efendiler, -bu Atatürk’ün büyük Nutkunda 1927’de- Lozan sulh muahedesinin -yani anlaşmasının- ihtiva ettiği esasatın diğer sulh teklifleriyle daha fazla mukayeseye mahal olmadığı fikrindeyim. Bu anlaşma Türk milleti aleyhine asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Anlaşmasıyla tamamlandı zannedilmiş büyük bir suikastın sonlanmasını ifade eden bir vesikadır. Osmanlı devrine ait tarihte emsali bulunmayan bir siyasi zafer eseridir”** diyor. Yine Lozan’daki grubumuzun psikolojisine, oradaki özgüvene değinmiştik. Burada bir şeyden de alıntı yapmak belki zaman alacak, ama burada bir yabancı gözlemci de oradaki heyetin özgüvenine ve Osmanlı’daki böyle teslimiyetçi ve silik diplomasiye çok tezat teşkil eder bir şekilde bir davranışın da netice alınmasında çok etkili olduğunu söylüyor. Buyurun hocam.

Tartışmalar ve Kapanış

Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL- Belki bir-iki noktayı hatırlamakta yarar olabilir. Biliyorsunuz genellikle pek bilinmez, ama Lozan'ın asıl büyük kavgası kapitülasyonlar konusunda olmuştur. Avrupalılar kapitülasyonlar sisteminin devamını istemişlerdir, bizim delegasyonumuz da bunun tamamen kaldırılması ve borçlar konusu Türk tarafınca kabul edildiğine, yani Osmanlı'nın borçlarını reddetmiyoruz, onları da ödeyeceğiz denildiğine göre bu konu böyle kapanmış istemişlerdir. Fakat bu arada önemli olan nokta şu: Bütün bu eleştirilere karşı zannediyorum en kuvvetli savunma şu oldu: Delegasyon Türkiye'de daha henüz devlet asıl yapacaklarını yapmadı. Bilinsin ki, biz hukuk sistemimizi değiştireceğiz ve Medeni Kanun çıkacak. Medeni Kanun bütün bu noktaları batının istediği noktaları dünya açısından da geçerli olan kriterlere uygun bir biçimde çözecektir ve Türkiye'nin çağdaş bir devlet olacağını, evrensel hukuka uygun bir hukuk sisteminin geleceğini söylediler. Böyle bir vadin Lozan'daki müzakereleri yumuşattığı söylenilir. Genellikle Batının en büyük endişesi gerçekten kapitülasyonların ortadan kaldırılmasıydı, ama bunun yerine gelecek olan şey onların istedikleri hukuk düzeni pekâlâ adil bir ekonomik düzen de getirecektir biçiminde bir güvence sağlamış oldu. O bakımdan bu nokta, yani Lozan'da bu kapitülasyonlar için ekonomik yanı hep ihmal edilir, onu belirtmek istedim. Onun üzerinde belki ayrı bir toplantı yapmak gerekebilir.

Prof. Dr. Sibel ÖZEL- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bazı kararları halka duyurulmuyor, yeterince bilgilenmeleri sağlanmıyor. Bazı önemli kararlar var, ben bir tanesine öncelikle değinmek

istiyorum. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan bir başvuruda Fransız Polinezyası Meclisinde vekillerin Fransızca konuşma zorunluluğu ve Tahitice konuşma yasağının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olduğu iddia edilmişti. Fransız Polinezyası Fransa'nın denizaşırı özerk bir bölgesi, Pasifik'te özerk bir bölge, otonom, fakat Fransız Kanunlarına göre halkın çoğunluğunun Tahitice konuştuğu bu bölgede de yasama meclisinde Fransızca konuşma zorunluluğu var ve iki dönem milletvekili seçilen bir kişi Fransızca konuşma zorunluluğunun, yani kendini Mecliste Tahitice ifade edememesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ifade özgürlüğü maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle dava açtı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin böylesi bir dil hakkını ya da seçilmiş vekillerin mecliste konuşma yaparken ya da oy kullanırken istedikleri bir dili kullanma hakkını garanti altına almadığını açıkça vurguladı. Mahkemeye göre her devletin tartışmasız kendi kurumsal sisteminin normal bir şekilde işleyişini temin etme konusunda haklı bir menfaati vardır ve mahkeme bu noktada ulusal meclisin çalışmalarındaki dil seçimi konusunda bir tutum almayacağına altını çizmiş ve davayı reddetmiştir. Dolayısıyla bir ulusal mecliste, hatta burada olduğu gibi özerk bölge meclisinde ülkenin resmi diliyle konuşma zorunluluğu asla ifade özgürlüğüne aykırılık teşkil etmemektedir.

Bir diğer konu bu Türkiye'den de giden bir davaydı, ama öncesinde Fransa'dan giden davadan bahsedeyim. Bir Fransız, çocuğuna kendi Katalan dilindeki aksanla isim koymak istediğini ve bu ismin resmi kayıtlarda bu şekilde yazılması gerektiğini, ama Fransız otoritelerinin Fransız alfabesinde olmayan bu harfi resmi kayıtlara geçirmediği gerekçesiyle

dava açtı. Yani bunun özel hayatın ihlali olduğunu, ifade özgürlüğüne aykırılık olduğunu, daha doğrusu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olduğuna ilişkin dava açtı. Mahkeme bunu da reddetti ve resmi dilde ve resmi alfabedeki harflerle yazımın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılık teşkil etmediğine karar verdi.

Benzer davalar Türkiye'den de gitti. Tek bir dava değil, bu yönde birkaç dava açıldı. Kürtçe isim korma meselesi. Biliyorsunuz Türkiye'de Kürtçe isim konulabilir. Yani aileler çocuklarına Kürtçe isim koyabilirler veya başka bir etnik dilde isim koyabilirler. Ancak resmi belgelerde yazımında 29 harften oluşan resmi alfabeye bunun yazılması gerekiyor. Dolayısıyla X, Q ve W'yla o isimler yazılamayacak. Şimdi zaman zaman bu husus da gündeme geliyor ve Türkiye'nin alfabesini değiştirmesi de isteniyor. X, Q, W'yla ismin yazılması acaba temel insan hakları mı ve bunu yasaklamak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılık mı? Hayır, mahkeme bütün o davaları reddetti. Burada önemli olan ailelerin çocuklarına kendi istedikleri ismi koyabilme özgürlüğü. Evet, Türkiye'de bu var. Ancak resmi kayıtlarda bunun illa ki X, Q, W'yla yazılması gerekmiyor, resmi Türk alfabesindeki, yani 29 harfle o isimlerin yazımı zorunlu ve bu zorunluluk da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılık teşkil etmiyor. Dolayısıyla kararlardan çıkan genel sonuç şu ki, özerk meclisler de dahil olmak üzere yasama meclisinde resmi dilde konuşma zorunluluğu, kamu hizmeti veren kuruluşların -ki, bu özel bir kuruluş da olabilir, kamu kuruluşu da olabilir- resmi dilde hizmet vermesi ve kamu hizmeti alanların da kamu otoriteleriyle ilişkilerinde resmi dili konuşma zorunluluğu öngören kuralar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde

ifade özgürlüğü veya ayrımcılık yasağını ihlal anlamına gelmemektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çok açık altını çizmektedir ki, resmi dil zorunluluğu ve kamu otoritelerinde bu dille hizmet verilmesi sözleşmenin ihlali değildir. O açıdan sözlerimi bu noktayla bitirmek istiyorum. Çünkü dediğim gibi neyin demokratik hak, neyin değil olduğu konusunda bir karmaşa yaratılmaya çalışılıyor. Kamu otoriteleriyle ilişkilerde kamu hizmeti alımı ve sunumunda resmi dil zorunluluğu hiçbir şekilde temel insan haklarına ve Avrupa İnsan Hakları sözleşmesine aykırılık teşkil etmemektedir. Aksine talepler demokratik hak talebi değil, bir dayatma, bir imtiyaz talebi olarak değerlendirilmelidir.

Osman Selim KOCAHANOĞLU- İmza gününe geleyim, İsmet Paşa'nın nasıl imza ettiği bunu. 24 Temmuzda bütün işler bitmiş, tabii imza edilecek. Lozan'ın büyük bir şeyi böyle, bir sarayın restoran kısmı, büyük bir giriş, orada imzalanıyor tabii. Konferansın genel sekreteri ilk defa Türk heyetinin önüne getiriyor imzaya. Bu aynı zamanda belki de İsmet Paşaya verilmiş bir şereftir diyelim, önce o imzalıyor İngiltere'den, Fransa'dan önce veya önce bunu garantiye mi almak istediler bilmiyorum. Yani bu ne olur ne olmaz gibisinden sağlama bağladılar belki işi, İsmet Paşanın önüne geliyor tabii bütün dokümanlar, bizim heyetin önüne geliyor. Zaten üç kişi imzalıyor bizden, İsmet Paşa, Rıza Nur, Hasan Saka, bunlar imzalıyorlar. Genel Sekreteri Mastrikli ... (163.23) teker teker dosyaları İsmet Paşanın önüne sunuyor, imzalayacak. İsmet Paşa da bir altın kalemi var, altın kalem götürmüş buradan, zaten o kalemi de imzaladıktan sonra Lozan Üniversitesi'ne hediye etti. Şimdi Lozan Üniversitesi'nde orada müzede saklı, o kalem teşhir ediliyor. Onu da Mustafa

Kemal buna hediye etmiş, o da Lozan'a hediye etmiş. Neyse de şimdi İsmet Paşanın onlarca, yüzlerce belge, sanıyorum bir tane mektup değil ki, hemen imzayı at kurtul. Alt komite raporları, şunlar bunlar hepsi bunlar imzalıyor, İsmet Paşa her imzaya, her şeye bakarken muhakkak altına bakıyor, üstüne bakıyor, yanına bakıyor falan bir okuyor son satırını, başını falan, oradan da Lord Curzon seyrediyor bunu. Evet, ikinci dönem değişti, ama imzada var gene, Rumbold geldi, onun yerine Rumbold geldi de, imza törenine yine gelmiş adam. Rumbold da orada tabii, ondan sonra zaten o da değişti, Fransızlarınkı de değişti, hep onlar heyetlerini değiştirdiler delegasyonlarını ikinci dönem, sadece bizimki değişmedi, İsmet Paşa yine gitti. Geriden İsmet Paşayı seyrediyor. Zaten biraz sinirleniyormuş İsmet Paşay'a titizliğinden dolayı, cebelleşiyor, itiraz ediyor, hiç dediğini yaptıramıyor İsmet Paşa'ya, biraz çarşı pazar lafları ediyorsun ya İsmet diye kızıyor bizimkine. Ben de diyor ki, çarşı pazar lafları etmem arkadaş, ben askerim, ben emir aldığım orduyu yürütürüm falan, aralarında böyle diplomasi esprisi diyelim artık bunlara, bunları böyle konuşuyorlar. Şimdi en son şeyi de İsmet Paşa buna bakıyor, imzalıyor, öbürünü önüne getiriyor Mastrikli, şunu da imzala efendim. Gene altına bakıyor, imzaya bakıyor, paragraflara bakıyor, bir tane daha gözden geçiriyor en son sanki falan, Lord Curzon eyvah diyor, gene 9 ay geçti aradan, gene baştan başlayacağız galiba İsmet İnönü diyor falan ve imzalanıyor tabii. Bu böyle bir anekdot diyelim, Lord Curzon bu anekdotu İsmet Paşa'nın titizliğini göstermek için hemen sıradan mahkeme gibi imzalamıyordu İsmet Paşa, her imzaladığına gene iyi veya kötü altına, üstüne bir bakıyor acaba değişiklik oldu mu, bize numara falan çekmesinler bunlar diye. Halbuki yanda Rıza Nur var ondan daha zeki, Hasan Saka da var orada falan.

Av. Hüseyin ÖZBEK- Son olarak şunu diyelim: Lord Curzon İsmet Paşa'ya dedi ki, o çetrefil görüşmelerde; ***Ne diyorsam, ne talep ediyorsam reddediyorsun. Reddettiklerinin hepsini cebime atıyorum. Fakir bir ülkesiniz, yoksulsunuz, kalkınmak için paraya ihtiyacınız var, para da bende var, bir de -Amerikan gözlemcisini gözlemci olarak bulunan şahsı göstererek- bunda var. Bize geleceksiniz, o zaman bu cebime attıklarımın hepsini önüne çıkaracağım***” dedi. İsmet Paşa da; ***“Şimdi bu işi halledelim de, onu sonra konuşuruz”*** dedi. O ceptekiler Batılılar unutmaz asla, emperyalistler, ne zaman çıkıyor dersiniz, önümüze şimdilerde mi konuyor? Önümüzdeki yıl yeni İstanbul Barosu'nun Lozan Antlaşmasınının 90. yıldönümü münasebetiyle düzenleyeceği panelde görüşmek üzere diyorum. Belki ilk defa oluyor bu kadar süre 2,5 saati aşkın bir sürede burada büyük bir ekseriyetle dinlediniz. Ben hepimizi İstanbul Barosu adına teşekkür ediyorum.

Şimdi bu zaman zaman konuşulur, ama sorunun muhatabı hocamız olduğu için ben ona iletiyorum bunu, hocam isterseniz ben okuyayım, sizden cevaplamanızı istemiş sayın dinleyicimiz. Sayın Hocamız Mümtaz Soysal'a bir sorum olacak: Lozan'da anlaşmayı imzalamayan tek ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler'de kendini tanımayan bir ülkeyi tanıması, dahası NATO adı altında bir kuruluşta ortaklık yapması ve dahası karşılıklı büyükelçi ve konsolosluk bulundurması ne kadar hukukidir? Hocamızın sahasına girmek istemem, ama Lozan Antlaşması'nın tarafı değildi Amerika Birleşik Devletleri, buyurun Hocam.

Prof. Dr. Mümtaz SOYSAL- Kabul etmemesi onun gereğini yerine getirmekten onu kurtarmaz.

Uluslararası hukukun bir parçası haline gelmiştir. Amerika'yla bizim ilişkilerimiz Lozan dolayısıyla kurulmuş ilişkiler değil ve Lozan konusunu kabul etme ya da Lozan'ı imzalamamış olması bizim onunla ilişkilerimizi kesmemizi de gerektirmez. Onun için Türkiye o konuda büyük bir problem haline getirmedi bunu, dünyanın kabul ettiği bir antlaşma var. Dolayısıyla Amerika sonradan bunu imzalamamış olmakla Türkiye'nin davranışlarına herhangi bir müdahalede bulunmaya da teşebbüs etmedi, herhangi bir hukuki imtiyazı da olmadı. Sadece imza etmemiş olmakla şey yaptı. Çünkü onların sonuçta antlaşmanın senato tarafından onaylanması gerekiyordu. Onaylamayacağını bildikleri için onu da imzalamadılar, geçiştirdiler. Ben bunu çok büyük bir problem olarak görmüyorum.

